

Livsfarlig skönhet

Fingerborgsblomman har fått sitt namn av att blommorna är klocklika och passar på ett finger likt en fingerborg (dock ej rekommenderat till följd av växtens giftighet).

Sista sidan

www.miljomagasinet.se

Oberoende grön nyhetstidning

Miljömagasinet

Alternativet i svensk press

16 kr 12 augusti 2022 årg 42 nr 32

Östersjön i fara

Kombinationen av övergödning, ett för omfattande fiske och klimatförändringens konsekvenser har gjort Östersjön till ett hav i kris. Det är i dag ett av världens mest förorenade hav, skriver Roger Bydler om Opinion.

Sidan 2

Avregistrering hotar

En värdefull kalkbarrskog vid Johannesnäs i Flens kommun riskerar avverkning inom kort. Skogen har höga naturvärden och har tidigare varit registrerad som en nyckelbiotop, skriver Skydda skogen, som överklagat beslutet.

Sidan 3

Långsamt fram för grönt

Experter menar att Argentina har mycket goda förutsättningar för att kunna ställa om till en grön energiproduktion – och landet har gjort framsteg på senare år. Samtidigt finns det fortfarande flera hinder på vägen.

Sidan 4

Ny teknik räddar bananer

Banan är en viktig basföda för över hundra miljoner människor i södra Afrika – samtidigt som odlingar i många av regionens länder hotas av växtsjukdomen BBTD. Men nu menar forskare att sjukdomen kan bekämpas med hjälp av artificiell intelligens.

Sidan 5

Kiefer på Artipelag

Utställningen *Essence-Eksistence* på Artipelag i Värmdö lyfter fram den tyske konstnären Anselm Kiefers rika produktion av målningar, skulpturer och installationer.

Sidan 12

Veckans recept

Liza Ahnland bjuder på recept på banandessert.

Sidan 13

Debatt: Ekomjölakens pris

"Om tillräckligt många är beredda att betala 20 till 30 kronor per liter för optimalt ekologisk mjölk så kanske fjällkorna har en framtid som husdjur" skrev Claes Möre. Nu har han hittat optimalt ekologisk mjölk, Orsamjolk, i en butik.

Sidan 14

Foto: Arne Wallrén

Hjälp världens äldsta miljödagstidning att finnas kvar efter nyår.

Ställ upp för våra barn och barnbarns skull, och hjälp till att skapa en seriösare debatt om en hållbar framtid.

Ge en gåvoprenumeration på minst ett halvår. Som tack får du en originalväska av juteväv från 70-talet.

Varje person får ge bort fem gåvoprenumerationer.

Fyll i talongen på sidan 15.

Prenumerant för prenumerant stärker vi vår position i den offentliga debatten.

Östersjön – ett hav i fara

Ledare

Rapporterna kommer slag i slag om hur allvarlig utvecklingen är i Östersjön. Kombinationen av övergödning, ett för omfattande fiske och klimatförändringens konsekvenser har gjort Östersjön till ett hav i kris. Det är i dag ett av världens mest förorenade hav.

Övergödningen är ett de allvarligaste problemen. Enligt en rapport från Världsnaturfonden bidrar växtnäringen som rinner ut i Östersjön med nästan en miljon ton kväve och omkring 30 000 ton fosfor per år. Det är mer än dubbelt så mycket utsläpp som för 100 år sedan. Utsläppen kommer från jordbruk, reningsverk, enskilda avlopp, trafik och industrier. Konsekvenserna blir att havets ekosystem förändras.

Växt- och djurarter kan inte anpassa sig till förändringarna och drabbas hårt eller går under. Den kraftiga algbloomningen är ett exempel på vad som har hänt. Den leder till en ökad blomning av mikroalger och cyanobakterier, vilket medför att mer organiskt material hamnar

Roger Bydler.

på havsbotten. Mycket syre går då åt när materialet bryts ner. Resultatet blir syrebrist närmast havsbotten. Totalt är nu omkring 15 procent av Östersjöns botten utan syre.

Den utbredda bottendöden får allvarliga konsekvenser för den för ekologin så viktiga torsken. De bottenlevande djur, som är en viktig del av torskens föda, försvinner. Östersjötorsken lekte tidigare i tre områden i Egentliga Östersjön. Övergödningen har lett till syrebrist i två av dessa tre områden.

Det största hotet mot torsken är överfisket och då speciellt bot-

trållningen där inriktningen är att fånga stora torsk. Resultatet har blivit allt mindre storlek på torskarna. Stora torsk äter i vanliga fall mindre torsk, vilket leder till att antalet små torsk hålls på en lagom nivå. Genom överfisket har storleksfördelningen snedvridits, vilket har lett till svält och dålig tillväxt.

Ett annat tecken på hur illa ställt det är med Östersjön är den minskade tillgången på sill och strömming vid kusterna. Suströmmingstillverkarna varnar för att det kommer att bli brist på surströmming. De som fiskar sillen menar att det är det storskaliga trålfisket som är den främsta orsaken till minskningen. Under 2021 tog, enligt Baltic Water 2030, 20 industritrålare upp 96 procent av all svensk fångst i Östersjön. Merparten av fångsten äts inte som den är utan går till tillverkning av fiskmjöl.

Östersjön är ett grunt hav med en långsam vattenomsättning. Det gör att Östersjön värms upp snabbare än andra hav. På bara de senaste tiotal åren har kustvattnet värmts upp med över två grader. Under det här seklet kan vattnet bli 3 till 5 grader varmare. Haven spelar en stor roll i klimatförändringen. Världshaven tar upp över 90 procent av

” Östersjön är ett exempel på hur vi människor överutnyttjar de naturresurser vi är beroende av och på ett negativt sätt påverkar den livsmiljö vi lever i.

den globala uppvärmningen som människan har orsakat. Speciellt kustområdena med sina sjögräsängar tar upp stora mängder koldioxid och är därför mycket viktiga som kolsänkor. Förutom att uppvärmningen av Östersjön påverkar den ekologiska balansen kan även förmågan att ta upp koldioxid minska.

Den koldioxid som tas upp av undervattensvegetationen binds i sedimenten på havsbotten. De låga syrehalter på havsbotten gör att det kol som kommer dit bryts ned mycket långsammare än vad som gäller på land. Det kan lagras i tusentals år. Här är

bottentrållningen ett hot inte bara mot livet på havsbotten utan även genom att den frigör kol som ligger inlagrat i havsbotten. Bottentrållningen innebär att lagren av botten sediment röras upp, vilket leder till att koldioxid och metan kommer ut och ökar halten växthusgaser i atmosfären.

Östersjön är ett exempel på hur vi människor överutnyttjar de naturresurser vi är beroende av och på ett negativt sätt påverkar den livsmiljö vi lever i. Vårt agerande saknar långsiktighet. Vad krävs för att Östersjön åter ska bli ett friskt hav där fisk, annat djurliv och vegetation lever och utvecklas? Vilka åtgärder behöver vi genomföra för att haven inte ska försuras och bli kolkällor? Det är frågeställningar som borde stå i centrum för våra politiska partier inför valet i september. Den kommande mandatperioden kräver att åtgärder sätts in som leder till att utsläppen drastiskt börjar minska. Samtidigt måste en politik för ett hållbart samhälle innebära hänsyn till naturen och naturresurserna. Inte exploatering och överutnyttjande. Det är krav vi ställer inför valet i september.

Roger Bydler

Robert Nyberg

Endast texter som står som Ledare uttrycker Miljömagasinetns åsikter.

E-tidning för prenumerant

Redan prenumerant på papperstidningen?

Logga in och skapa konto.

1. Smartphone/surfplatta:
iPhone och iPad: Ladda hem Miljömagasinet från App Store.
Android, Mobil & läsplatta: Gå in på Google Play och gör likadant.
2. Dator: Läs tidningen i din dator:
<https://etidning.miljomagasinet.se>.
3. Användarnamn och lösenord:
Användarnamn: Kundnummer (K).
Lösenord: Prenumerationsnummer (P) (fem siffror).
Båda numren ser du på tidningens framsida.

Foto: Fredrik Rosén

Miljömagasinet tar gärna emot artiklar och bilder. Vi förbehåller oss rätten att redigera texter och att även publicera dem på hemsidan. Arvode utgår endast efter skriftlig överenskommelse.

Chefredaktör och ansvarig utgivare
Lars Kollberg
Politisk redaktör
Peter Eller, stf. ansvarig utgivare
Kärnkraftsredaktör: Göran Bryntse
Nätverket Miljömagasinetns vänner
An Wennberg

Redaktion
Liza Ahnland
Thomas Daligk (red.sek.)
Bengt Ljunggren
Jonatan Lundbäck
Rikard Rehnbergh
Charlotte Wikholm

Administration
Magnus Löwenhielm
Opinionsredaktion
Roger Bydler
Eivor Karlsson
Valter Mutt

Prenumeration
50 nr 600:- 25 nr 355:- 12 nr 175:-
Plusgiro 24 27-3
prenumeration@miljomagasinet.se

Ekonomi
ekonomi@miljomagasinet.se

Annons
christina@canmedia.se

Tryckeri
V-TAB, Södertälje
Miljöcertifierat enligt ISO 14001

Utgivare
Miljömagasinet Alternativet AB
Org nr 556455-7774
TS-upplaga ISSN 1400-0164

”Fel att stoppa rätt att gå till domstol”

■ De fyra partierna C, KD, M och SD vill nu begränsa rätten för miljöorganisationer att gå till domstol. Viktiga demokratiska skyddsprinciper står därmed på spel, och ytterst är det miljön som drabbas. Det skriver de tre organisationerna Naturskyddsföreningen, WWF Sverige och Greenpeace på SvD Debatt.

Sedan miljöbalken infördes har miljöorganisationer kunnat ta miljöskadliga projekt och verksamheter till prövning i domstol – till exempel när Preem ansökte om tillstånd för att årligen få öka Sveriges koldioxidutsläpp med en miljon ton per år och när Nordkalk ville bryta kalk i Ojnareskogen på Gotland – processer som slutade med att Preem tog tillbaka sin ansökan och Ojnareskogen räddades.

Nu vill C, KD, M och SD alltså tvinga fram hinder mot miljöorganisationernas talerätt. De har ställt sig bakom ett gemensamt tillkännagivande i riksdagen om att regeringen bör initiera omförhandlingar av den så kallade Århuskonventionen på den internationella arenan, med syfte att försvaga talerätten. **MM**

Sverige fortsätter handla med rysk gas

■ Mitt under den pågående ryska invasionen i Ukraina fortsätter handeln med rysk gas i Sverige. Det är det finska statliga energibolaget Gasum som sedan 1970-talet importerat naturgas från Ryssland – och de levererar bland annat till det svenska oljebolaget Nynas AB.

– I det här fallet har vi ett långtidskontrakt med Ryssland men vi har minimerat det, säger Olga Räisänen som är kommunikationsansvarig på Gasum.

Nynas säger i en skriftlig kommentar till TV4-Nyheter att de är helt beroende av underleverantören Gasum. **MM**

KI: Lågkonjunktur nästa år

■ Hushållen kommer att dra ner på sin konsumtion i höst och vinter, vilket gör att svensk ekonomi går in i en lågkonjunktur nästa år. Det enligt Konjunkturinstitutets (KI) senaste prognos, rapporterar Sveriges Radio Ekot.

KI förutspår också att brist på gas i Europa gör att energipri- serna ser ut att bli rekordhöga under vintern. Riksbanken väntas fortsätta med snabba höjningar av styrräntan som i november tros ligga på 2,0 procent. **MM**

Ekonomer sågar M-förslag om elräkningar

■ Moderaterna presenterade på tisdagen ett förslag om att skattebetalarna ska subventionera hushåll som drabbas av höga elräkningar i vinter. Men förslaget får kritik av ledande ekonomer för att det sätter marknadsmekanismer ur spel, skriver SVT Nyheter.

– Om staten börjar subventionera elräkningar förvärrar man elbristen vilket gör att priset på el stiger ännu mera, och då blir det ju ingen sänkning för konsumenterna, säger Lars Calmfors, professor emeritus i internationell ekonomi. **MM**

Per Bolund (MP) vill att staten hjälper hushållen att minska energianvändningen.

MP: Förslag om energieffektivisering

■ Miljöpartiet vill att fler hem energieffektiviseras – och att staten ska ta större delen av notan för att optimera villor och större fastigheter. Det skriver Göteborgs-Posten/TT.

Enligt förslaget ska staten stå för 80 procent av kostnaden för alla åtgärder som hushåll och fastighetsägare genomför för att spara på energin. Det kan handla om allt från att installera en värmepump eller bergvärme till att förbättra ventilationen och isoleringen.

– Den långsiktiga lösningen för att hålla nere energikostnaderna är att staten nu hjälper hushållen att minska energianvändningen så mycket som möjligt, säger partiets språkrör Per Bolund.

Likt det så kallade gröna avdraget ska privatpersoner och fastighetsägare kunna ansöka om skattereduktion för åtgärder som optimerar energiförbrukningen. **MM**

Kalkbarrskogar är en naturtyp vars bevarandestatus är dålig både i Sverige och EU i stort.

Foto: J.Gswe (is.gd/siO39A) / CC BY-SA (is.gd/KO4wWc)

Höga naturvärden hotas av avregistrering

En värdefull kalkbarrskog vid Johannesnäs i Flens kommun riskerar avverkning inom kort. Skogen har höga naturvärden och har tidigare varit registrerad som en nyckelbiotop, skriver Skydda skogen, som överklagat beslutet.

Skogen vid Johannesnäs har varit avverkningsanmäld sedan 2019. Skogsstyrelsen ansåg i ett samråd med den privata markägaren i juli 2020 att skogen borde lämnas orörd i sin helhet. Myndigheten informerade då markägaren om eventuella möjligheter till ekonomisk ersättning vid formellt skydd i form av naturvårdsavtal eller biotopskydd. Markägaren valde i stället att begära i domstol att nyckelbiotopen skulle avregistreras. Skogsstyrelsen överklagade begäran men förlorade efter flera domstolsprövningar i Högsta Förvaltningsdomstolen.

– Avskaffandet av nyckelbiotopen och kunskapen om skogen strider mot miljöbalkens portalparagraf som säger att tillämpning ska ske så att den biologiska mångfalden bevaras. Likaså försvårar avregistreringen efterlevnaden av Skogsvårslagens portalparagraf om att miljömål och produktionsmål är jämställda. Skogens naturvärden är fortfarande lika höga trots att den inte är registrerad som en nyckelbiotop längre, säger Karl-Axel Reimer, ordförande, Naturskyddsföreningen Sörmland.

Nyckelbiotoper får inte avverkas enligt skogsbrukscertifieringen FSC som alla stora skogsbolag i Sverige är anslutna till. Även skogsbrukscertifieringen PEFC – som mindre markägare ofta är anslutna till – innebär restriktioner för avverkning av nyckelbiotoper. Det är inte olagligt att avverka dem, men däremot är det svårt att sälja

virke från registrerade nyckelbiotoper eftersom konsumenter och producenter efterfrågar varor från ett hållbart skogsbruk.

Det FSC-certifierade skogsbolaget Stora Enso är ombud för den planerade avverkningen.

– En nyckelbiotop utgör ett värdefullt kunskapsunderlag om en skogs naturvärden. Kunskap om naturvärden är en grundförutsättning för att kunna leva upp till miljölagstiftning och nationella och internationella miljömål. Kalkbarrskog är en ovanlig skogstyp som prioriterad för formellt skydd enligt EU:s habitatdirektiv. Det vore märkligt om FSC-certifierade Stora Enso kan tänka sig, i strid mot EU:s habitatdirektiv, att avverka denna värdefulla naturskog som fortfarande hyser samma höga naturvärden som när den var registrerad som en nyckelbiotop, säger Karl-Axel Reimer, ordförande, Naturskyddsföreningen Sörmland.

Kalkbarrskog ingår i EU-naturtypen näringsrik granskog, vars bevarandestatus är dålig i både Sverige och EU. Naturvårdsverket skriver i sin vägledning för näringsrik granskog att sådana skogar normalt förutsätter långsiktigt skydd, eftersom skogsbruk inte är förenligt med bevarande av naturtypen i gynn- samt tillstånd.

Den avverkningsanmälda skogen i Johannesnäs är ett exempel på en skog som identifierats som nyckelbiotop. Den utgörs av en lövrik barrnaturskog med hög beståndsålder på cirka 140 år. Enligt Skogsstyrelsen finns ett tydligt inslag av betydligt äldre granar och tallar upp emot 200 år. Det finns även allmänt med gammal asp i skogen samt även en del gammal björk. I berggrunden finns grönsten som ger basiska markförhållanden, vilket i kombination med lång trädkontinuitet gyn-

nar kalkgynnade marksvampar och värdefulla kärlväxter. I den avverkningsanmälda skogen växer bland annat de nära hotade vedsvamparna talticka och granticka, likaså signalarterna rävticka och fällmossa. Om det blir satt i system att avregistrera nyckelbiotoper kommer det att medföra stor risk för ännu sämre hänsyn till värdefulla skogar.

Naturskyddsföreningen Sörmland har överklagat Skogsstyrelsens beslut att avregistrera nyckelbiotopen i Johannesnäs till Mark- och miljödomstolen. I sin överklagan framhåller föreningen bland annat att inventeringsresultaten för nyckelbiotoper är av vikt för forskning och ett allmänt intresse för samhället:

– **Att ta bort** eller försvåra åtkomst till handlingar rörande nyckelbiotoper kan inte anses vara förenligt med hur offentlig verksamhet ska bedrivas. Det strider sannolikt mot EU-direktivet om Öppna data. Då Skogsstyrelsen saknar en myndighetsspecifik gallringsföreskrift för dessa handlingar får gallring endast genomföras med stöd av beslut från Riksarkivet, skriver Naturskyddsföreningen Sörmland i sin överklagan.

Naturskyddsföreningen har varit i kontakt med Riksarkivet gällande huruvida Skogsstyrelsen har juridiskt stöd att gallra handlingar gällande registrering av nyckelbiotoper. Riksarkivet meddelar att man inte fattat något gallringsbeslut om nyckelbiotoper och därmed är deras ståndpunkt att handlingar rörande nyckelbiotoper ska bevaras. Naturskyddsföreningen Sörmland har även skickat ett klagomål gällande den planerade avverkningen av kalkbarrskogen i Johannesnäs till skogsbrukscertifieringen FSC. **MM**

Argentina:

Långsam väg framåt för grön energi

Eliseo Acchura samlar upp ratade varor på grönsaksmarknaden som sedan används för att producera el.

Experter menar att Argentina har mycket goda förutsättningar för att kunna ställa om till en grön energiproduktion – och landet har gjort framsteg på senare år. Samtidigt finns det fortfarande flera hinder på vägen.

I juli invigdes en jättelik solpark i kommunen Escobar, strax utanför Buenos Aires. Det är den första av sitt slag som byggts och drivs i kommunal regi. Argentina med dess 47 miljoner invånare befinner sig i en långvarig ekonomisk kris och på senare tid har de privata satsningarna på gröna energiprojekt i stort sett upphört.

– Parken har 3 700 solpaneler som producerar el som kommer

att säljas till en av de regionala eldistributörerna. Anläggningen ingår i vår satsning på att bli en hållbar kommun och syftar till att säkra finansieringen av fler kommande projekt, säger kommunens företrädare Victoria Bandín till IPS.

Escobar ligger i utkanten av Stor-Buenos Aires, ett jättelikt område som bebos av 15 miljoner invånare. På senare år har många välbeställda storstadsbor flyttat till det betydligt lugnare Escobar, men i kommunen bor också många migranter från Bolivia som arbetar inom frukt- och grönsaksindustrin.

Alldeles i närheten av solparken ligger en stor grossistmarknad för grönsaker, som även har en egen kommunalt driven biogasanläggning.

– Varje dag lämnar försäljarna efter sig nästan ett ton kasserade frukter och grönsaker som jag samlar in. Och efter 40 till 60 dagar i anläggningen blir avfallet till gas, berättar Eliseo Acchura, som arbetar inom projektet.

Biogasen används sedan till att alstra den elektricitet som behövs på marknaden.

De gröna energikällorna fick ett genombrott i Argentina 2016, efter att regeringen hade inlett en satsning för att locka till sig både inhemska och utländska investerare. Innan dess var nästan ingen av den el som förbrukas i Argentina förnybar. På senare år har dock andelen hela tiden ökat och under förra året stod de gröna energikällorna för 13 procent av elproduktionen i landet. Av de 189 gröna

energiprojekt som drivs i landet har 133 inlets under de senaste fyra åren.

År 2015 slog landet fast en målsättning om att minst en femtedel av energin ska vara grön till 2025. Det målet kommer dock inte att nås, enligt Marcelo Alvarez vid organisationen Cader som arbetar för att stärka den gröna energisektorn.

Han menar att hindren bland annat består av en fortsatt bristande infrastruktur medan landets ekonomiska situation också hämmar utvecklingen.

Samtidigt har Argentina en enorm potential att utvinna förnybar energi genom landets alla naturresurser, enligt forskaren Gabriel Blanco vid Nationella universitetet, Unicen, i Buenos Aires. Han menar att det också finns starka ekonomiska skäl att satsa på gröna energikällor, men anser att det stora problemet är en bristande politisk vilja.

Investeringskostnaden för solparken i Escobar låg på motsvarande 20 miljoner kronor. Men

dessa pengar kommer att vara återbetalda inom sju år genom försäljningen av elektricitet, enligt stadens borgmästare Ariel Sujarchuk.

– Efter det kommer anläggningen att gå med ren vinst i upp till 53 års tid, säger han till IPS.

I samband med invigningen av solparken deltog även landets miljöminister Juan Cabandié, som utlovade en statlig insats för att ytterligare kunna bygga ut solkraftsanläggningen.

I ett tal vid invigningen kritiserade samtidigt miljöministern världens rika länder för att de inte lever upp till sina löften enligt Parisavtalet, om att bidra till klimatinvesteringar i världens utvecklingsländer. Juan Cabandié underströk att dessa länder samtidigt är de största utsläppsnationerna – och att det är deras ansvar att bidra ekonomiskt till en energiomställning i Syd.

IPS

Solparken i Escobar invigdes nyligen och är den första i landet som drivs i kommunal regi.

Foto: Daniel Gutman/IPS

Vem ska köpa elen?

Kommentar

Små modulära reaktorer (SMR) har på senare tid seglat upp som den nya drömmen för kärnkraftens vänner. SMR betyder att reaktorn är på maximalt 300 MWe och den är tänkt att bli billigare än platsbyggda (stora) reaktorer eftersom SMR är tänkta att serietillverkas.

Serietillverkas? Tänk: bilfabriker, löpande band, massproduktion. Finns det verkligen en sådan efterfrågan?

Innan Sverige blev elektrifierat var kWh och den el man betalade för en och samma sak. Men så fort den första transformatorstationen knöt ihop två lokala elnät så blev kWh till en anonym och utbytbar förmedlare av den el man köpte. Den anonyma kWh och elen var nu inte längre en och samma sak.

När elmarknaden i Sverige avreglerades levde fortfarande missuppfattningen att "all el blandas på nätet" mycket stark. Den missuppfattningen lever tyvärr än i dag fastän flera elbolag säljer ursprungsmärkt el som inte alls blandas på nätet. Det som blandas på nätet är de anonyma förmedlarna (kWh) som levererar den produkt el vi valt att köpa hem till oss. Precis som för över 100 år sedan. Fast då kunde man inte välja vilken el man köpte. Då var elmarknaden ett monopol, precis som elnätet är i dag och alltid har varit.

Det finns planer på SMR i vårt närområde. I Estland finns Fermi Energia som på ritbordet har en reaktor på 300 MWe. Men Fermi Energia blundar för avfallsproblemet och kommer att borra ner det högaktiva kärnavfallet 1 500 meter under marken och lämna det där att

spridas. Metallcisternerna kommer att krossas av marktrycket. Kärnavfallet lämnas att spridas i jordskorpan. Ingen oro finns för framtida generationer. Inga risker får störa drömmen om SMR. Detta sätt att hantera Moder jord – som en heroinist med 1 500 meter långa nålar in i kroppen där man deponerar ett radioaktivt gift in i hennes inre – får oss faktiskt att undra;

– Har vi inte lärt oss någonting? Hur många gånger ska kärnkraftslobbyn lyckas lura oss att tro på deras: "Det här är absolut helt säkert!"

Enligt Fermi Energia kommer el producerad i en av deras små modulära reaktorer kosta endast 55 öre/kWh. Det priset bygger dock på ett flertal mycket tveksamma förhoppningar som en nyligen framtagen rapport (milkas.se) visar är osannolika, eller rent av omöjliga.

En grundläggande förutsättning för det låga priset är att reaktorerna serietillverkas. Men om reaktorer ska serietillverkas så måste det ju finnas köpare av elen dessa reaktorer ska producera och vi undrar:

Finns det verkligen en sådan efterfrågan?

Vem ska köpa plutoniumelen? Vem är beredd att betala extra mycket pengar för det högst tivelaktiga nöjet att få producera plutonium till barn och barnbarn? Vindkraft och solet plus energilager är ju redan i dag billigare.

El är en produkt på en marknad. Lagen om Tillgång och Efterfrågan råder här precis som på vilken annan marknad som helst. Vem vill bygga produktionsanläggningar för en produkt som väldigt få svenskar är villiga att betala priset för?

Så; vem ska köpa elen? Den el

som ingen köper kommer inte att produceras. Vindkraft och solet blir bara billigare och billigare ju fler parker som byggs.

Industrin, den nya fossilfria industrin som ska tillverka hållbara återvunna batterier, förnybart fossilfritt bränsle och fossilfritt stål har redan valt: De vill ha vindkraft. De vill inte vara med och producera plutonium. Produktion av plutonium passar inte så värt bra ihop med marknadsföringen av hållbara produkter.

Kvar som potentiella köpare av Plutoniumelen finns då bara ett litet devot gäng som i alla tider kommer att försvara sina älskade reaktorer. Vi har dock svårt att se hur deras sammanlagda elförbrukning skulle räcka till att hålla i gång ens en liten reaktor.

Per Ribbing, Tekn Lic
Göran Bryntse, Tekn Dr

Kolnegativ betong på väg

■ Tillverkningen av betong beräknas stå för runt åtta procent av de globala koldioxidutsläppen, men en ny cementfri betong kan i stället absorbera koldioxid upp till en tiondel av sin vikt under produktionen, enligt laboratorietester vid universitetet i Oxford.

Betongen ska börja användas i solcellsprojekt i USA.

– Dessa preliminära tester bekräftar att vi kan leverera kolnegativa byggnadsmaterial skapade av industriavfall som fångar in atmosfärisk koldioxid och även minskar planetens klimatfotavtryck, säger Mohammed Khalil, vd för företaget CarbonMeta som står bakom betongen, enligt Accesswire. **Jonatan Lundbäck**

Digital vård satsning når barn på landet

■ Bristen på hälsovård är ett stort problem på den kenyanska landsbygden. Men genom en digital satsning har det nu blivit mycket enklare för många barn som är i behov av vård att undersökas av specialister på distans.

Den digitala satsningen Daktari Smart lanserades i slutet av förra året i syfte att förbättra tillgången på vård för barn på den kenyanska landsbygden.

Bristen på utbildad vårdpersonal är mycket stor i landet, och för de patienter som behöver träffa specialister är situationen ännu svårare. Allra värst är det för befolkningen på landsbygden, som ibland helt saknar tillgång till en väl fungerande sjukvård.

Hittills har den digitala satsningen inriktats på områden i landet där det bor 32 000 barn, berättar projektledaren Olivia Achieng vid barnsjukhuset Gertrude i Nairobi.

Liksom i många andra utvecklingsländer är specialistvården i Kenya koncentrerad till landets stora städer – och för barn på landsbygden innebär det ofta att de går miste om den hjälp de har behov av.

Olivia Achieng konstaterar att det för många familjer både är för dyrt och krångligt att resa de långa sträckor det skulle krävas för att få adekvat vård – och den digitala satsningen har som mål att överbygga dessa brister. I de fall det behövs kan även remisser skrivas efter en digital konsultation.

Bakom satsningen står stiftelsen M-PESA i samarbete med specialistsjukhus. Karen Basiye vid M-PESA säger att systemet är utformat för att även kunna användas av patienter som bor i områden där tillgången på internet är dålig.

Wilson Odhiambo/IPS

Stora barriärrevet på återhämtning

■ Rekordstora mängder av koraller har uppmäts över stora delar av Stora barriärrevet som nu återhämtar sig efter stormar och korallblekning, enligt Australiensiska institutet för marinforskning, AIMS, som har studerat revet under ett 36 år långt projekt.

– Blekningarna under 2020 och 2022 var stora, men uppnådde inte samma intensitet som de som inträffade 2016 och -17, och därför har vi sett mindre dödlighet. Dessa senaste resultat visar att revet ännu kan återhämta sig under perioder då det inte inträffar några stora störningar, säger AIMS chef Paul Hardisty. Men han påpekar även att de frekventa blekningarna visar att revet ännu är sårbart.

Trots goda nyheter i de norra och centrala delarna har koralltäckets minskat i syd till följd av angrepp från korallätande sjöstjärnor. Och korallarten som är på väg att etablera sig kan göra revet sårbart för framtida påverkan.

– Även om det är glädjande att koralltäckets växer med en viss art kan vi inte glömma bort att det vi verkligen vill understryka är mångfald, och att det är nyckeln till ett friskt ekosystem på sikt, säger Jodie Rummer, marinbiolog vid James Cook University.

Jonatan Lundbäck

Koralltäckets över centrala och norra delarna av Stora barriärrevet är på väg att återkomma – men inte utan komplikationer.

Foto: Robert Linsdell (is.gd/7MjYAp) / CC BY (is.gd/2eaEG2)

Foto: Aimable Twahirwa/IPS

Forskare har utvecklat ett verktyg som med hjälp av artificiell intelligens snabbt kan upptäcka en växtsjukdom som utgör ett allvarligt hot mot bananodlare i södra Afrika – och mot den regionala matsäkerheten.

Afrika:

Ny teknik kan rädda hotade bananodlingar

Banan är en viktig basföda för över hundra miljoner människor i södra Afrika – samtidigt som odlingar i många av regionens länder hotas av växtsjukdomen BBTB. Men nu menar forskare att sjukdomen kan bekämpas med hjälp av artificiell intelligens.

En grupp forskare i Burundi har utvecklat ett verktyg som med hjälp av artificiell intelligens, AI, kan minska de skadeverkningar som växtsjukdomen orsakar. BBTB har spridit sig till en lång rad länder i södra Afrika och orsakar enorma skador för många bananodlare.

Viruset upptäcktes för första gången i Kongo-Kinshasa på 1950-talet och har sedan dess spridits till ett 15-tal länder i regionen. Växtsjukdomen anses i dag utgöra ett stort hot mot regionens bananplantager, som är så viktiga för många miljontals människor tillgång på mat.

Forskarna Guy Blomme och Michael Gomez Selvaraj vid Internationella centret för tropiskt jordbruk, CIAT, ingår i en grupp som arbetar med att hjälpa bananodlare att snabbt kunna upptäcka växtsjukdomar med hjälp av bilder som sedan analyseras av ett program.

För många odlare utgör kampen mot växtsjukdomen en mycket svår uppgift. Men det verktyg som forskarna nu har utvecklat uppges vara enkelt att använda och kan därför få en stor betydelse i arbetet för att tidigt kunna upptäcka växtsjukdomar.

I tester som gjorts i Kongo-Kinshasa och Uganda har tekniken visat sig vara mycket effektiv. Forskarna menar att satsningen är ett viktigt första steg i arbetet för att skapa ett satellitbaserat globalt system för att kunna övervaka och bekämpa många olika växtsjukdomar.

Testerna har genomförts i samarbete med den lokala forskningsorganisationen Isabu i regionen Cibitoke i Burundi, där många odlare hotas av BBTB. Regionen ligger i gränsområdet nära Rwanda och Kongo-Kinshasa.

Experter betonar hur viktigt arbetet mot växtsjukdomen är – eftersom närmare hälften av den mat som vissa befolkningar i bland annat Rwanda och Uganda får i sig dagligen består av banan. Bananen är dessutom en mycket viktig jordbruksprodukt i exempelvis Burundi, där nästan en tredjedel av alla odlingar består av bananer.

Samtidigt visar officiella siffror

att problemen med matbrist har förvärrats i Burundi – och olika växtsjukdomar riskerar att ytterligare driva på den utvecklingen.

Experter betonar att spridningen av BBTB kan få katastrofala ekonomiska och sociala effekter över hela kontinenten.

Forskaren Bonaventure Omondi säger till IPS att växtsjukdomen till en början inte visar några tydliga tecken, och att användningen av AI för att kunna upptäcka den i tid därför kan få en avgörande betydelse.

Prosper Ntirampeba, som har en bananodling i nordvästra Burundi, berättar för IPS att hans skördar minskat efter att BBTB började spridas på hans mark.

– Vi har tvingats riva upp bananplantor efter att sjukdomen kom till området. Och det har inneburit stora extrakostnader för oss, säger han.

Prosper Ntirampeba påpekar att det tar emot för många odlare att tvingas kassera sina bananplantor – men att det är det enda sättet att hantera drabbade växter.

– Den här sjukdomen innebär ett hot mot försörjningen för de flesta odlarna, säger han till IPS.

Aimable Twahirwa/IPS

Ökning av dödsdomar och avrättningar

Antalet dödsdomar och avrättningar har på senare tid ökat i flera länder i världen, däribland i militärjuntans Myanmar. Utvecklingen fördöms av FN och människorättsorganisationer.

I en rapport konstaterar Amnesty International att antalet utfärdade dödsdomar ökade snabbt i världen under förra året. Detta i takt med att covid-19-restriktionerna lyftes och fler juridiska processer genomfördes. Enligt Amnesty delades drygt två tusen dödsdomar ut i 56 länder under 2021 – en ökning med nästan 40 procent jämfört med föregående år. Några av de länder där antalet dödsdomar ökade snabbt var Bangladesh, Indien och Pakistan.

Samtidigt agerar militären i Myanmar som såväl domare, jury och bödel. Nyligen framkom att fyra demokratiaktivister har avrättats i landet, de första dödsdomar som verkställts i Myanmar på flera decennier.

Simon Adams, ordförande för organisationen Center for Victims of Torture, säger till IPS att landets junta vid sidan av avrättningarna även fortsätter med sina godtyckliga gripanden och tortyr av meningsmotståndare.

Sedan militärkuppen i februari förra året har över 14 000 människor gripits och över 100 personer dömts till döden i Myanmar. Många länder världen över fördömer militärregimen, men Simon Adams betonar att det krävs mer för att övergreppen i landet ska få ett slut.

– Torterarna och bödlarna i

Myanmar bör hålla ansvariga i enlighet med internationella lagar, betonar han.

Även USA:s utrikesminister Antony J. Blinken fördömer avrättningarna i Myanmar. I ett uttalande påpekar han att juntan sedan kuppen gjort sig skyldiga till över 2 100 människors död samtidigt som tusentals oskyldiga människor, däribland journalister och företrädare för det civila samhället, har gripits.

FN:s människorättschef Michelle Bachelet fördömer också avrättningarna – och betonar samtidigt att de utgör ”en utvidgning av militärens fortsatta repressiva kampanj mot sitt eget folk”.

Thalif Deen/IPS

Foto: MghHla (aka) Htin Linn Aye (is.gd/FC1B3b) / CC BY-SA (is.gd/K04wvc)
Protester mot militärkuppen i Myanmar i februari förra året. Över 14 000 har gripits och mer än 100 dömts till döden.

Var står vi i dag om vi inte inkluderar våra barn?

Kommentar

Vi står inför utmaningar som vi alla måste ta ansvar för, med huvudregeln att vi aldrig får äventyra kommande generationers möjligheter att få sina behov tillfredsställda. Av just denna anledning får vi aldrig glömma att inkludera våra barn när vi fattar beslut som påverkar framtiden.

I skrivande stund närmar vi oss en ny mandatperiod. En mandatperiod som ska bidra till att uppfylla vår gemensamma utvecklingsagenda. Men för att vi ska kunna nå en hållbar utveckling krävs att vi såväl inkluderar sociala, ekonomiska som miljömässiga faktorer för att skapa ett inkluderande och rättvist samhälle för människor i dag och i framtiden.

2022 markerar 50-årsjubileet för när FN höll den första världskonferensen om miljörelaterade utmaningar i Stockholm. Toppmötet resulterade i Stockholmsdeklarationen, som i huvudsak innehöll principer för miljöarbete och begreppet hållbar utveckling lanserades. Med tidens gång så förändrades synen på miljö och i dag är det omöjligt att inte integrera sociala aspekter av hållbar utveckling för att människor ska kunna leva på samma sätt i dag såväl som i framtiden.

I kölvattnet av pandemin har vissa målindex påverkats negativt vad gäller den sociala biten och de effekter som skolenstängningar haft på skolresultaten kan ta flera år för att se konsekvenserna och effekterna av. Skolgången är central och viktig för människor och utan fungerande skolgång finns risk

att individer hamnar i utanförskap på grund av psykisk ohälsa eller arbetslöshet. I Sverige finns lagstadgad skolplikt samtidigt som vi till senast 2030 har åtagit oss att alla ska ha samma möjligheter till utbildning, oavsett jämställdhetsfaktorer som funktionsnedsättningar eller kön. För att främja en hållbar utveckling krävs att alla studerande också får kunskaper om hållbar utveckling, mänskliga rättigheter, jämställdhet, hållbar livsstil och att vi främjar en kultur präglad av fred och icke-våld.

Även om Agenda 2030 inte är juridiskt bindande så är den ett tungt moraliskt åtagande och kanske vårt viktigaste verktyg för internationell samverkan. Ett fredligt och inkluderande samhälle, fritt från diskriminering och våld kan aldrig uppnås om vi inte eliminerar våld, utnyttjande och övergrepp. Att främja en värld präglad av rättvisa kan inte uppnås om inte det finns en genomsyrande rättssäkerhet i samhället, såväl på nationell som internationell nivå. Alla institutioner måste vara transparenta och ansvarsutkrävande på alla samhällsnivåer. Det är viktigt att säkerställa ett lyhört och inkluderande beslutsfattande där ingens röst inte blir hörd. Allas grundläggande friheter och rättigheter måste säkerställas och skyddas och det ligger på allas vårt ansvar att verka för att genomdriva icke-diskriminerande politik och lagstiftning för att en hållbar utveckling ska kunna uppnås.

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna innehåller rättigheter som utgör grunden till en fungerande demokrati och fungerar som ett skydd för individen i en rättsstat.

Att utöva sina mänskliga rättigheter förutsätter en viss nivå av utbildning hos individen och även i detta avseende är det viktigt att säkerställa att alla får möjligheter till en fungerande skolgång. Rättigheter som är avgörande att tillgodose individer för att deras mänskliga rättigheter ska skyddas handlar bland annat om allas likhet inför lagen, rätten till en rättvis rättegång samt att individen måste få anklagelser mot hen prövat i en domstol och alla ska skyddas mot godtyckliga frihetsberövanden, och därför måste alla frihetsberövanden ha stöd av lagen.

I Sverige sker godtyckliga frihetsberövanden dagligen, vilket resulterar i att individers förutsättningar till gynnsamma levnadsförhållanden riskerar att försummas och leda till ett liv av utanförskap. Vi träffar barn som inte blir hörda av samhället trots att de står under samhällets

ansvar, isolerade från omvärlden och ställda utan skolgång.

En flicka uttryckte sig ”det finns vuxna som inte borde få vara vuxna”. Hon talade om en personal på ett vårdinstitut som inte hade vikt undan blicken eller gått undan när han hade sett flickan naken på väg in i duschen. I stället hade mannen stått kvar och tittat på flickan. Flickan berättade att hon hade påtalat händelsen för sin vårdnadshavare. Jag kände hur obehaget växte i mig när jag förstod att den vårdnadshavare flickan talade om var hennes socialsekreterare. I efterhand kände jag mig något förvirrad för helt ärligt så vet jag inte om flickan menade mannen eller socialsekreteraren när hon gav uttryck för att det finns vuxna som beter sig illa. Hennes vårdnadshavare hade något klumpigt kontrat flickat med att det är så som samhället ser ut. Jag tolkar det som att socialsekreteraren

ansåg att det var på tiden för den 12 år gamla flickan att vänja sig. En annan flicka hade försökt säga till sin socialsekreterare att hon ville gå i skolan, hon hade nu missat flera år av grundskolan. I stället har hon erfarenhet av att sitta i en isoleringscell utan toalett och med endast en madrass på golvet.

Barnen i dessa situationer har alla liknande erfarenheter. Det är ingen som hör dessa barn. De är alla omhändertagna av socialtjänsten och svikna av samhället. Det åligger oss alla att ta ansvar för att säkerställa dessa barns skolgång och välmående. Barn har alltid rätt att få sin röst både hörd och respekterad. Barnen kommer att förvalta vår jord den dagen vi är borta och därför är det viktigt att vi sätter barnen främst och lyssnar på dem och ingen får lämnas utanför.

Sanna Callh
Susanne Säfstöm Markebjer

ANNONS

Nu är det sommar och sol Snart är det **VAL**

KOLLA VILKA PARTIER SOM

- Förstår att **kärnkraften** är dyr, farlig och onödig
- Förstår att **kärnavfallet** ställer till med problem för all framtid
- Förstår att **kärnkraften** är inträdet till de **kärnvapen** som hotar planetens existens
- Förstår att **kärnvapenmakten Nato** ökar vår osäkerhet
- Förstår att **fred och nedrustning** är ett måste
- Förstår att **Sverige** måste ansluta sig till FN:s **kärnvapenförbud**
- Förstår att vi måste sträva mot en konsumtion inom **planetens gränser**
- Förstår att all energi måste vara **förnybar**

**DU FÖRSTÅR NOG ATT DU MÅSTE RÖSTA
MEN DET GÄLLER OCKSÅ ATT RÖSTA RÄTT**

Folkkampanjen mot Kärnkraft-Kärnvapen, <http://folkkampanjen.se>
Bli medlem för 50:-, info@folkkampanjen.se

En mening med livet

– en berättelse om vägen till naturen

De flesta i vårt moderna samhälle kämpar på med nio- till fem-arbete, hämtning och lämning på dagis, semesterplanering och allmän konsumtion av diverse saker. Men det finns också de som vänder det traditionella levnadssättet ryggen och satsar på att leva sin dröm, en dröm helt naturenligen, utanför det övriga samhället. Det var vad Karl gjorde (namnet är fingerat eftersom "Karl" vill lämna så få spår efter sig på nätet som möjligt). Han levde ett helt vanligt storstadsliv med villa, akademisk utbildning, karriär och allt det där som betraktas som framgångsrikt. Så småningom började dock en längtan efter en djupare mening infinna sig. Här berättar Karl om hur han bytte sitt hektiska storstadsliv mot ett naturnära liv på en egen ekologisk gård ute på landet.

Kan du berätta lite om dig själv?

– Det är ärligt talat lite svårt att ge ett uppriktigt svar på den frågan. Standardförfarandet är att bara dra av en historia som ska låta bra i andras ögon, en sorts social säljpitch för ens ego. Våldigt sällan försöker vi ge någon sann, uppriktig bild. Jag har noterat att jag över tid blivit mer och mer ointresserad av den typen av självberättelser. Vad jag kan ge dig i stället är en berättelse av vad jag gör. Jag lever på en gård med fru och barn i ett kustnära landskap och driver ett självhushållande småbruk på gammalt vis. Vi har äldre lantraser av kor och får samt hund, katter, höns och arbetshästar. Vi odlar det mesta som går att odla och driver lite småskaligt hyggessfritt skogsbruk – och med bruk menar jag ordets egentliga betydelse, inte i kontexten exploatering/skövling som det oftast används i dag.

Hur fick du idén att bli självförsörjande och varför är det viktigt?

– Jag levde ett helt vanligt storstadsliv med villa, akademisk utbildning, respektabel karriär och allt det där som

betraktas som framgångsrikt. Det var roligt tidvis, men över tid började det krypa in en sorts bakomliggande känsla av själlöshet i det hela. Företagslivet är på så många sätt fake (falskt), man låtsas bry sig om saker man egentligen inte bryr sig om, man spelar teater, har möten som känns fake, sitter framför en platt skärm och trycker på knappar hela dagarna i ända och försöker lura sig själv att det har någon betydelse. Det är liksom inte på riktigt. Man kan göra vad kulturen föreskriver och försöka konsumera bort den här upplevda meningslösheten, men i slutändan blir det meningslöst ändå. När du går ut med en arbetshäst i gryningen, skördar säden, mjölkar en ko behövs inga förklaringar. Du behöver inte gå till olika koncept i huvudet, för meningsfullheten är där, upplevd, inrymd i stunden. Vi letar bara efter mening när vi inte upplever den. Alla, vare sig vi är medvetna om det eller inte, letar efter glädje, sinnesfrid eller vilken etikett vi nu vill använda. Det här tekno-industriella-maskineriet som vi kallar samhället/civilisationen levererar inte det. Riktigt är i stället uppmärksamheten mot naturen

börjar hela ditt nervsystem att ändras. Den enda lösningen, om mänskligheten och allt annat liv ska överleva, är som jag ser det en omfattande förändring i människans kollektiva medvetande. Det västerländska så kallade rationella vetenskapliga tänkandet har skapat fantastiska saker. I princip allt vi har i civilisationen är gjort av det. Men det finns ett fundamentalt felslut inbakat i det hela. För att kunna tänka på världen vetenskapligt behöver vi reducera den, dela upp den i separata mätbara objekt. Men faktum är att det inte finns några gränser i naturen eller universum i stort. Det finns ingen gräns där universum börjar och slutar. Känslan att jag är här och universum där är fel. Du kan inte separera dig från vatten, hav, moln, regn, från atmosfären, från gravitationen – testa om du kan det och se hur det går. Vi betraktar exempelvis ett träd och upplever att vi ser ett fristående objekt. Men är det i en djupare mening sant? Trädet är inte separerat från näringen i marken, som inte är separerat från alla mikroorganismer som bryter ner organiskt material, som inte är separerade från de andra växterna och så vidare. Ska man dra det till sin spets måste man inkludera hela universum. Vi kan av praktiska skäl använda ordet träd, det blir enklare att prata då, men det finns egentligen inget sådant ting som ett separat träd, trädet är naturen i sin helhet. Detsamma gäller dig och mig.

Ursprungsfolk världen över saknade ofta ett ord för naturen, i deras upplevelsevärld kunde inte ett sådant ord vara begripligt för det innefattar att det finns något annat. Om allt är

naturen, hur kan meningar som "gå ut i naturen" vara begripliga? Det enkla faktumet är att du är naturen. I en teoretisk mening har dylika resonemang föga mening. Vad som däremot har ett värde är den direkt upplevda sanningen av detta. Det är vad vi alla letar efter utan att veta om det, och vi kommer inte hitta det genom att teorisera om naturen, vi finner det genom att känna, uppleva, lyssna, lukta, se. Sätta händerna i jorden, plantera ett frö och se det växa. Sköta en ängsmark, se den förvandlas till ett lamm, uppleva hur till hösten det lammets muskelceller blir dina muskelceller, lammets fettvävnad blir din fettvävnad. Plantera ett äppelträd och upplev hur äpplena byggs av solljus och blir till energin i kroppen som driver din promenad. Upplev när separationen mellan dig och en häst försvinner och ni samarbetar som en gemensam organism. Vad mänskligheten måste göra är att överbrygga den här illusoriska distansen till liv som vi skapat och komma tillbaka till den intima omedelbara delaktiga upplevelsen av organismen jorden. Lokal självhushållning kanske inte är något universalt botemedel, men det är åtminstone ett steg åt rätt håll.

Vad är det som driver dig och din familj?

– Jag kan inte tala för dem, men vad som driver mig? Jag vet inte riktigt, det är inget jag funderar på särskilt mycket. Ska jag ändå hitta på något ord så kanske "ödet"? Bara det helt fantastiska att existera. Vad driver en älg, en fågel, ett bisamhälle eller en skalbagge? Måste man hitta på något syfte som ska

driva en? Se på små barn, de leker bara, utan anledning. Jag har inget syfte eller mål vad jag kan komma på och det finns en stor frihet i det.

Vad innebär det att leva som ni gör?

– Livsstilar säljs ofta in som att i sig själva genererar innebörd. Lev enligt X så kommer du känna enligt Y. Men faktum är att du tar med dig ditt eget huvud och därmed din upplevelse och innebörd var du än går. Så livsstilen innebär ingenting egentligen, men med det sagt är ett naturnära liv i kontakt med den naturliga världen en god mylla för transformation av sinnet. Du kan komma till insikten att hela dig själv och att hela naturen från början var en falsk dikotomi (tudelning). Men det innebär egentligen en och samma sak.

Vad har du för tips till andra som vill bli självförsörjande?

– Inga tips alls för det finns inga som på riktigt vill bli det. Hade de uppriktigt velat det hade de ju redan gjort det, anledningen till att de inte redan lever så är ju för att de egentligen vill något annat mer. Tipset är väl något i stil med: Allt du har är det här ögonblicket, gör vad du känner för just nu och se vart det leder dig.

Är det något du vill tillägga?

– När vi upptäcker en fara med våra sinnen, vi ser en bil komma mot oss, vi hör rasslandet av en orm eller känner något hett – agerar vi omedelbart. Varför gör vi inte det när vi ser en mental fara, en fara i medvetandet? Just nu, i människans medvetande finns en fara som överstiger allt annat, som skapar konflikter och krig, utrotning av den naturliga världen, som är på väg att förgöra livet på planeten. Agera på det, se faran i sin helhet – precis som när du ser en orm på vägen – vänta inte. Vi hade ursprungligen inga planer på det här livet. Vi var uppe i ekorrhjulet och någonting innerst inne kändes otillfredsställande med det. Vi hade ingen plan eller destination, vi bara klev av. Den enda planen var att göra vad som kändes rätt för dagen, vad det nu månde vara sedan se var det skulle leda. Människor tror att vi behöver planera och kontrollera livet hela tiden, men faktum är att vågar vi släppa på den kontrollen tenderar livet leverera vad du behöver när du behöver det. Ibland på ett ytterst överraskande sätt som du aldrig hade väntat dig i förväg.

Liza Ahmland

”Lokal självhushållning kanske inte är något universalbotemedel, men det är åtminstone ett steg åt rätt håll.

Kai stod bredvid Palmes blod

Mästerfotografen Kai Rehn arbetade på Aftonbladet i 44 år. Han minns som om det vore i går när han stod bredvid Palmes blod på mordplatsen. På mordplatsen hade också kommit ut en dam i grön dräkt och högklackade skor från restaurangen Monte Carlo.

”Hon stod med ena foten i Palmes blod och en Gröna hissen i handen. I drinken fanns ett rött bär. Samma färg som Palmes blod och hans partifärg”.

Kai hade varit på bandy i Vetlanda där hemmalaget vunnit matchen, och via telefoto sände han sju/åtta bilder till redaktionen i Stockholm.

– Fem minuter i halv tolv ringde jag till redaktionen i Stockholm och frågade om bilderna kommit fram. Redaktören svarade att de hade gjort det.

– ”Ettan ringer”, sa redaktören, ”vänta så svarar jag”. Redaktören kom tillbaks och berättade att en taxi ringt och sa att Olof Palme var skjuten vid Sveavägen. Jag tänkte att det kanske var en

fyllegrej, det var fredagkväll. Då sa redaktören ettan ringer igen. Han kom tillbaks och sa: ”En till person ringde och berättade att Palme var mördad”, berättar Kai.

– ”Åk till Stockholm” sa redaktören. Jag tog bilen direkt från Gränna och på vägen till Stockholm var huvudet fyllt med tankar om det som hade hänt. Inte en polis såg jag på vägen till eller när jag kom in i Stockholm. Inga vägspärrar, säger Kai.

– När begravningen av Palme

ägde rum så minns jag att Anna Lind gick allra längst fram. Något jag inte tänkte på då, men som dök upp i mina tankar när hon mördades.

– Det var en katastrof att mordutredningen leddes av länspolischefen Hans Holmér. Varför kopplades inte Riksmordkommissionen på Kungsholmen in?

På frågan om vem som mördade Olof Palme tvekar han inte att svara:

– Palme var två veckor före mordet i Indien tillsammans med en vän till mig. Ärendet var att sälja Carl-Gustaf-vapnet till dem. Indien fick själv möjligheten att tillverka vapnen. Han som var med dog sedan. Två andra personer var med, en från FFV (Försvarets fabriksverk), som sedan hittades död i tunnelbanan. En annan person försvann.

– Jag tror att det var på uppdrag av en stat som Palme mördades. Men av vem har jag ingen teori om.

Samma år som Palme blev mördad, 1986, närmare bestämt den 28 januari, så åkte Olof till Nässjö för att mäkla fred med SAFE, en utbrytargrupp från sossarna. Han bodde som vanligt hos sin halvbror Sture Gunnarsson, som ägde City Hotell i Jönköping. Där bodde Olof alltid i rum 112, berättar Kai.

– Olof var riksdagsledamot för Jönköpings län under åren 1958–1968 och var därför väl orienterad om det som hände i länet, fortsätter Kai.

Kai Rehn hade världen som arbetsfält och har rest jorden runt 20 gånger om man räknar in alla hans resor. Han var både lokal och global. Det var med livet som insats som han många gånger utförde sina uppdrag. Kai hade en regel att försöka vara först på en plats där en händelse ägt rum och vara den sista som lämnade platsen.

– Om man åker för tidigt kan man missa den verkliga nyheten, säger Kai.

Han är också medveten om varför en människa är född med en mun och två öron. Han lyssnar gärna och mycket. På det viset lockar han fram nyheter, berättelser som ofta blev stora nyheter i Aftonbladet.

– Jag tar aldrig direktkontakt med ögonen. Jag kör med en mjuk och lugn övergång när jag möter människor och har en avslappnad stil. Respekt för den man möter är a och o, säger Kai.

– Jag har aldrig misslyckats med att få en relation med en människa jag mött.

Han berättar om när han åkte till Tripoli i Libyen för att få

Ebba von Essen och Kai Rehn gjorde en serie i Aftonbladet om Svenska hjältar.

möta Yasser Arafat och Muammar Gaddafi.

– Svenska staten utbildade via Telub libyska soldater. Det var detta som var anledningen till att vi åkte dit, berättar Kai.

– Vi möttes av en person på flygplatsen som tog hand om oss under en månad då vi var där. Det var segt i början att få kontakt med Gaddafi. Till slut fick vi träffa Gaddafi och Arafat i ett tält där de vistades. Där drack vi te och tog bilder, berättar Kai.

Arafat var mycket imponerad av Sten Andersson (S), som då var utrikesminister.

– På den tiden gav Sverige mycket bistånd till Palestina.

Kai fyller på sin berättelse med att säga:

– Krig är en förbannelse.

Kai tog bilder på Gaddafi när han red i öknen på en av sina hästar.

– Gaddafi luktade på en ros och jag fick ta bilden på detta. En bild som gick ut i hela

världen. Sedan hamnade vi i militärfängelset. Där blev vi väl behandlade, så det var inga problem. Orsaken var att Sovjetunionen levererade en stor vapenleverans de inte ville att vi skulle se och ta bilder på.

Kai passar också på att berätta om en resa till Uganda. Där bröt några personer mot utgångsförbudet, som gällde från klockan 22.00.

– Det utbröt skottlossning och helt plötsligt kom ett skott in i mitt rum inte långt från mig. Jag klarade livet. Den natten tillbringade jag under sängen för att vara skyddad så gott det gick.

– De ville visa för oss att vi skulle respektera deras regler. Tyvärr var det en del journalister som inte gjorde det. Orsaken kan vara deras alkoholintag. Detta kan lära oss att ingen alkohol ska intagas när man är ute på den här typen av uppdrag, säger Kai bestämt.

– Det kan sluta med döden.

Åke Pettersson sa till Centerstämman att det är inte Expressen som utser partiledare i Centerpartiet. Det budskapet gick hem hos stämmodeltagarna. Och Olof Johansson vann voteringen mellan honom och Anders Dahlgren.

”Olof Johansson blev ny partiledare”.

Året var 1979 och stämman hölls i Jönköping.

Att fotografen Kai Rehn vann tävlingen är ett bevis för att han också kan ses som en god journalist med en unik förmåga att söka och få fram sanningen.

Åke Pettersson blev sedermera partisekreterare under åren 1987–1998.

Under åren 1979–1982 var han statssekreterare i socialdepartementet.

Expressen hade skrivit en stor artikel om att Anders Dahlgren skulle bli ny partiledare. De fick fel. Och Kai Rehn hos Aftonbladet fick rätt.

Foto: Kai Rehn

Olof Palme var riksdagsman för Jönköpings län under åren 1958–1968. Han blev statsminister 1969. Bilden från *Rigoletto* i Jönköping inför valet 1968. Från vänster Erik Ståhl, före detta chefredaktör Smålands Folkblad (SmF); Stig Jonasson, journalist på SmF; Olof Palme; Evert Larsson, chefredaktör SmF; och riksdagsman Tage Johansson.

Kai gör tummen upp för Astrid Lindgren.

– Astrids ödmjukhet imponerade på mig. När det väl gällde så kunde hon vara mycket tuff.

– Hade Astrid varit FN:s generalsekreterare så hade vi inte haft några krig i världen.

Kai säger:

– Jag minns när vi tog bilder på henne utanför Vimmerby Tidning där hon varit verksam som ung flicka. Vi var där både när Emil-filmerna spelades in och när filmen om Bullerbyn gjordes. Ett möte med Astrid blev ett minne för livet.

Frågan om hur många bilder han tagit kan Kai inte svara på:

– Det handlar om många miljoner bilder. Bara i går var jag på ett uppdrag och tog 2 000 bilder.

Jag påminner Kai om en bild på Gudrun Schyman när Alf Svensson viskar något i hennes öra. Kai svarar:

– Bilden är ett bevis för Alfs storhet. Han ställde upp och hjälpte den som hjälpen behövde. När Gudrun hade hamnat i flaskhalsen var Alf en god medmänniska och stöttade henne för att komma ur sitt drickande

och få ett nytt liv. Sådana händelser berör mig och imponerar på mig.

Kai Rehn växte upp i Jönköping. Hans pappa var Evert Rehn, en duktig fotograf på Folkbladet. Mamma Dagmar var hemmafru och tog hand om barnen när de var små, men läste en tid på handelshögskolan. En av eleverna där var Ingvar Kamprad.

Kai debuterade som fotograf vid nio års ålder. Hans far frågade honom om han kunde vara med och ta bilder när Jönköping Södra spelade match. Vaggeryd vann överraskande matchen och Kai som var placerad vid J-södras mål fick med tre bilder i Folkbladet.

På sommarloven arbetade Kai på Folkbladet. Han var inte fyllda 15 år och kunde därför inte åka moped till uppdraget. Stig Lidbecker, som då var chefredaktör hos Smålands Folkblad, skrev ut rekvisitioner på taxiresor så att Kai snabbt kunde komma till de olika uppdragen han tilldelades.

Folkbladet var en del i Livets skola som han deltagit i och som gett honom en plattform som fotograf som kan sammanfattas med ett ord: Skicklig

– på plats när det händer något viktigt. Han kan liknas vid en blodhund. Han har en unik känsla för att hitta nyheten och ta bilden. Kai brinner också för sitt yrke. Trots att han nu är 75 år så älskar han sitt arbete och arbetar numera som frilans på veckotidningar, som gärna och ofta fyller sina tidningar med hans bilder.

Året 1963 var ett viktigt år i Kais liv, då blev han nämligen anställd på Smålands Folkblad. Han var då bara 16 år och slutade skolan ett år i förtid för att börja arbeta som fotograf. Där fick han en universalutbildning, en ovärderlig utbildning i folkbildningens regi. Tidningarna var och är en omistlig del av svensk folkbildning. Så var det och så är det fortfarande.

Han stannade hos Folkbladet till 1971 då han slutade för att arbeta åt Aftonbladet, där han blev fast anställd 1974. Den som anställde honom var Sigurd Glans, en av tidnings-Sveriges mest betydande personer med 25 år som redaktionschef i bagaget hos Aftonbladet.

Kai arbetade 44 år på Aftonbladet. Radarparet Ebba von

Essen och Kai satte sina spår och vi är många som minns deras artiklar.

Jag själv minns Ebba och Kai från deras tid, då deras redaktion låg i samma lokaler som Svarta Börsen, en krog av första klass i Jönköping, som startades av krögaren Lars Gunnar Castenson tillsammans med kocken Gunnar Edlund. På den tiden var jag stammis där, liksom Kai och Ebba.

Ibland när man inte åt lunch där samtidigt så hörde man att det skramlade till i trappan ner från deras redaktion, som låg på övervåningen. Då visste man att radarparet var på väg ut för att skriva om något, oftast stora händelser.

Några andra som minns Kai Rehn är:

Anders Björck, före detta försvarsminister:

– Kai Rehn var fotografernas gentleman.

– Han lyckades alltid att vara på plats när det hände något. Kai lyckades som fotograf att fånga person och händelse på ett imponerande sätt. En bra sammanfattning av hans förmåga är: "På kornet". Kai var lätt att

ha att göra med. Han var aldrig påträngande och han var en god lyssnare.

– Kai Rehn är en del av svensk fotohistoria.

Sigurd Glans, före detta redaktionschef Aftonbladet:

– Kai Rehn har alltid haft ögon för de bästa motiven. För Aftonbladet jobbade han tillsammans med reportern Ebba von Essen i stora delar av Sverige. Och ute i världen arbetade han ofta ihop med våra duktiga utrikeskorrespondenter. Alltid beredd, med sinne för både människor och dramatik.

Anders Ljunggren, före detta ambassadör:

– Jag minns Kai som en utomordentligt skicklig fotograf, oftast i samarbete med Ebba von Essen. Dessutom kommer jag ihåg honom som en mycket trevlig person, oftast glad och beredd till goda samtal.

Lotta Gröning, journalist:

– Kai Rehn var pressfotografernas pressfotograf. Han har skildrat alla viktiga händelser sedan 1960-talet. Han är en levande historiebok och hans bilder ger oss ögonblicken då allt händer.

Hans Mannefred

Foto: Athenai/Creative Commons

Sveket mot framtiden

Krönika

Förmodligen är intresset hos gemene man inte så stort för hur framtidens landskap med befolkade bygder, naturområden och urbana miljöer ser ut och nu, närmaste årtiondena, i snabb takt kommer att förändras.

Den allt mer teknifierade, industriella och ekonomiskt styrande utvecklingen för fortsatt materiell tillväxt kommer utan motstånd, tid efter tid att förvandla, bryta ner och fragmentera planetens fysiska status och rika livsväv. Vi är en del av civilisationens livsytringar och kommer följsamt att allt mer också ledas av dess egen accelererande hysteriska rytm. Ekonomiskt ständig och styrd tillväxt ska ge oss allt. Inget ska vara oss förvägrat.

Till bilden kan också läggas att över 80 procent av jordens människor kommer att födas, leva sina liv och dö i växande urbana miljöer med tillrättlagd, sinnesreducerad koppling till natur, försörjning, liv och landskap. Ett landskap, eller exploateringsmark där ute, för industriell produktion av el, mat, skogsprodukter, fisk, mineraler, grus, nöjesaktiviteter, kommunikationsanläggningar med

mera, så länge allt räcker och är ekonomiskt bärkraftigt. Det gamla naturromantiska arvet är och blir marginaliserat. Är det ett svek mot framtiden att inte försöka bryta sig ur den situation som varje dag förslavar och förminska våra möjligheter till ett rikare liv på jorden i samspel med allt annat som ännu finns, lever och vill leva?

Eller gör det ingenting om våra skogar, odlingsmarker, vattendrag och berg skärs sönder, delas, skövlas och förvandlar naturen, landskapet, till industrialiserad och urban nivå? Gör det ingenting om bergtäkter och många gruvor för grus och mineralbrytning ger obotliga sår i terrängen? Gör det ingenting om lärksången tystnar och fjärilarnas flykt i sommarvinden försvinner? Gör det ingenting om breddade nya motorvägar och snabbjärnvägar skövlar mark och skapar stråk och barriärer i landskapet, liksom hundratals mil av nya kraftledningsgator? Gör det ingenting om vindkraftverk i tusenden pepprar skogar, åsar, havsområden och slättmarker med sina höga torn och vingar? Inte heller de hektarstora solcellsarealerna?

Kanske vi också snabbt vänjer oss vid de allt fler och nödvändiga skyddsvallarna eller murarna mot stigande vattennivåer i utfiskade

hav och sjöar. Gör det ingenting om tornsvalorna, storspovarna eller hackspettarna försvinner? Är det inget att sörja över om markernas vilda blomsterrabatter tynar bort och alla insekter med dem? Är det bara naturligt och acceptabelt om de urbana områdena förtätas och breder ut sig över bortröjda skogar, åkermarker och kända kulturbygder? Vem talar emot?

Är det inget att oroas över att våra barn, som vi, fostras till kunniga kreativa konsumenter och producenter i en kaskad av reklam? Inte heller att gator, torg och konstruerad natur i parker blir den huvudsakliga livsmiljön? Att kemisk tekniskt komponerad industriell mat allt efter hand blir vår föda? Gör det ingenting att teknik, artificiell intelligens och robotar mer och mer kommer att styra våra arbeten, känslor och kroppars begär?

Ännu är vi bara på väg mot det beskrivna scenariot. Men det kommer att gå fort nu då energi- och tillväxtpaniken hetsar och mycket av jordens miljö måste offras i stenhård global konkurrens. Men gör det något som sagt? Vi har ju ändå redan så otroligt mycket dokumenterat av hur de har och fortfarande ser ut på jorden, och ytterligare en hel del till hinner vi spara. Allt kan vi återse via våra stora

datorskrämar hemma när, ännu en kvardröjande längtan bort, eller, efter det som var, blir för stor. Då, när fortfarande många medborgare bär på erfarenheter, tankar och undringar om att livet, framtiden och kanske ett annat sätt att leva med insikt, medkänsla och solidaritet, hade varit möjligt.

Ännu har inte larmen tystnat. Det forskas, skrivs, pratas, varnas, debatteras och demonstreras om och över vad som sker och hur vi på djupet måste förhålla oss till kommande decenniernas förändringar och jordens framtid. Ännu är larmandet möjligt, här i varje fall. Men en vision om en värdig förvaltningsplan för planeten jorden saknas.

Men, mitt i nuet och världens heta puls. Hur skulle det se ut om vi som är politiker, industrialister, investerare, samhällsplanerare med flera skulle störas för mycket av allt detta samhälleliga ångestmuller? Det skulle inte ge mer stimulerande utveckling, välfärd, bröd och skådespel för folket. Vi måste vara realistiska. Fler välbetalda jobb behövs. Folkmängden ökar. Självklart måste vi göra vårt bästa för det där med klimatet och miljön, men vi har nu ändå ett gyllene utgångsläge för ökad tillväxt att ta vara på. Att skapa fossilfri energi och producera flera eldrivna

produkter och förädlade råvaror är väl ändå något som sporrar.

Och, som det heter: Nu ställer vi om. Ord för handling som blivit så feltolkade, men nu bundsförvant som givit incitament för styrning av en materiell ekonomisk utveckling utan like med fortsatt industriell expansion och konkurrens om jordens resurser. Allt för ökad välfärd med enorma miljömässigt obotliga följdverkningar, men, som kanske inte, på sikt, gör så mycket för folk i det ökande urbana gatumyllret med andra tekniska hjälpmedel för livsoptimering när och om så krävs?

Det här är ett försök att beskriva det uppenbara och pågående, människans civilisatoriska spel med den jord som vi nu tagit över förvaltningen av. Är det ett svek mot framtiden vi bevitnar? Ska vi med liv och lust ta för oss av alla möjligheter som bjuds så länge de finns kvar? Hur och vad som har varit finns ju ändå sparat i digital form, och tekniska innovationer kommer säkerligen vara till hjälp för vår överlevnad om än banden med jordelivets alltmer borttynande livsformer bryts. Får inte det vara nog som tröst och gärna ge, optimistisk framtidstro? Frågan är än så länge fri.

Kurt Gustafsson

Foto: Arham Jain / Unsplash

Varmt tack för din gåva

Fritz Gösta Larsson	Alf Zachrisson	Jeanette Bengtsson	Hans Wahlgren	Eva S
Christian Falck	Jan Åman	Helle Fredriksen	Lennart Schill	Bengt Gunnar Bengtsson
Thomas Wingstedt	Göran Sidén	Ann-Marie Hedenskog	Ingrid Thorfinn	Mons Montelius
Inga-Britt Bowley	Sverre Wide	Christina Hällgren	Lena Hjelte	Kerstin Palmlund
Lisbeth Bolvede Sandgren	Cecilia Ericson	Per Hörberg	Gunilla Borgström	Unna Stenram
Varis Bokalders	Ingvar Persson	Rutger Fridholm	Kjell Forsberg	Sten Malmström
Inger Forsberg	Peter Friberg	Christa Hötendorfer-	Charlotte Thege	Kenneth Olsson
Kersti Löfgren Östensson	Mauritz Glaumann	Schneider	Björn Karlsson	Karin Forsberg
Tomas Ögren	Ingrid Hammarström	Boel Paulin	Bengt Hertzman	Agneta Bogren
Ulf Jarnefjord	Staffan Bond	Rune Tessin	Kerstin Lönngren	Kerstin Slåneteg
Lars Ahnland	Kent Aulin	Ossian Ernvik	Valentin Sevéus	Kerstin Åsbo
Agneta Steffen	Jan-Erik Jakobsson	Susanne Skogsberg	Stefan Karlsson	Jonny Rundberg
Lars Broman	Helge Wisanowsky	Kurt Hermelin	Staffan Rosander	Gunnar Bejbro
Thomas Sterner	Stig Alsmark	Cecilia Andersson	Kerstin Bagge	Iris Lindroos
Jöran Briding	Christian Falck	Dagfinn Hotvedt	Anneli Roth-Berg	Claes Jansson
Bo Bliderman	Cissie Hultberg	Johanna Bristulf	Tore Hållander	Mårten Procopé
Rose Lennström	Nils-Gunnar Karlsson	Lars Litzén	Inga Palmér	Jörgen Larsson
Thomas Ögren	Susanne Tillman	Clas Rosander	Elisabet Andersson Sahlsten	Alf E. Sjöberg
Karin Sahlström	Per-Olov Åberg	Hans Erik Gustavsson	Åke Askensten	Eva Thunberg
Gertud Westerfors	Carin Grotander	Lena Hultén Sonne	Ingela Örtendahl	Marianne Isaksson
Eva Avner	Per Sander	Gösta Hultén	Margareta Köhlin	Dagny Jonsson
Göte Boman	Sisela Skånberg	Elisabet Ydrén	Per Gahrton	Torbjörn Rönnblom
Hans Holmström	Stellan Bergman	Karin Håkansson	Stefan de Vylder	Ann-Marie Fågelström
Gunilla Winberg	Roger Bydler	Claes Melin	Eva Lind Söderling	Rolf Ekelund
Karin Plejel	Ingrid Rost Rosander	Katarina Jansén	Erik Danielsson	Inger Dohlwitz-Ahlberg
Birgitta Hambraeus	Lena Brodin	Ingalill Carlsson	Ingegerd Lindell Davies	Ingrid Rost Rosander
Carina Gauffin	Mathias Hackenkamp	Lars Forsberg	Eva Mårtensson Kangeman	Kersti Löfgren Östensson
Gunnar Lindgren	Lars Brolén	Ulf Erik Thunberg	Kjell Gustavsson	Bengt Malm
Sven Jansson Stockfelt	Anne Kawecki	Ellen Höglund	Helena Skagerberg	
Gustav Grönwall	Bertil Johnsson	Ulf Norenus	Jan-Olof Bodén	
Ingalill Carlsson	Sven Erik Larsson	Ingemar Carleman	Frida Elftman	
Bo Wikström	Lena Ekenberg	Alice Rybar	Pia Glaumann	
Sonja Myrin	Sverre Eriksson	Henry Gudmundson	Ralf Pampers	
Inger Dohlwitz-Ahlberg	Peter Ambjörn Fritzs	Ulf Lundholm	Marianne Wiksten Brinell	
Meit Krakau	Bengt Axelsson	Ingegerd Kjellberg	Lars Forsberg	
Bengt Bivrin	Ulla-Britt & Tyko Ros	Barbro Schillander-Lundgren	Bengt Andersson	
Arne Fransson	Solveig Lindholm	Lena Borglund	Matti Räsänen	
Anders Benktson	Hanna Stenström	Stefan Hallander	Dick Lennart Bolvede	
Britta Kahanpää	Jürg Schneider	Kristina Larsson Björnberg	Kerstin Bodin	
Jan Wilhelm Lindholm	Jörgen Svensson	Marianne Karlsson	Agneta Petrén Brusewitz	
Lars Olert	Peter Söderbaum	Åsa Raab-Follin	Kerstin Birgitsdotter	
Karin Utas Carlsson	Gertrud Båge	Agneta Petrén Brusewitz	Tord Svärd	
Lennart Rahm	Gustav Wilhelmsson	Cäcilie Seufert	Gunilla Zackrisson	
Per Karlborg Henriksen	Gärd Folkesdotter	Karl Littmarck Sahlin	Ingrid Stenram	
Magnus Warrol	Olle Hellman	Anders Gottberg	Hans Holmström	
Cecilia Liljedahl	Lars Sterneby	Cissie & Bobby Hultberg	Bengt Cedrenius	
Lars Dahlberg	Olov Wikström	Anders Persson	Bengt Simmingsköld	
Maria Björke	Axel H. Gustafsson	Bent C. Petersén	Lars Jönsson	
Magnus Jonsson	Tomas Lohammar	Mats Olin	Nonie Lovborn	
Tony Björklund	Stephan Gyllenhammar	Dan Westin	Jan Erik Hallström	
Lennart Lundberg	Sonja Persson	Hans Karlborn	Sten Hellqvist	
Eva Lundbäck	Ingegård Jönsson	Thomas Ekbon	Inger Schörling	
Helen Nelson	Eva Hedberg Gibba	Anita Grünbaum	Marilyn Barden	
Fritz Larsson	Torbjörn Rönnblom	Eva Forsberg	Torbjörn Rönnblom	
Pierre Boberg	Lena Jansén	Arne Ljungdahl	Birgitta Ring	
Gry Schmelling	Lars Hallqvist	Claes Ringqvist	Anneli Nilsson	
Kerstin Brynolf	Jan Eggert	Anders Romelsjö	Erland Smith	
Jonny Rundberg	Börje Svensson	Per-Erik Mases	Martin Johansson	
Ingela Brymér	Gösta Larsson	Florence Persson	Catherine Björnberg	
Framtiden i våra händer	Mait E. Fredriksson	Birgit Modh	Stig Broqvist	
Leonore Wide	Eva Elsasdotter	Birgitte Gunge	Birger Rickardsson	
Susanne Öjerstam	Noah Melin	Elisabeth Enbom	Daniel Asplund	
Sören Lagergren	Sharon Gustafsson	Lena Jarlöv	Carl Lignell	
Sture Grönblad	Susanne Gerstenberg	Andreas Blomstrand	Kerstin Fagerström	

Foto: Evie S. / Unsplash

Monumentalt om varat och tiden

utställning

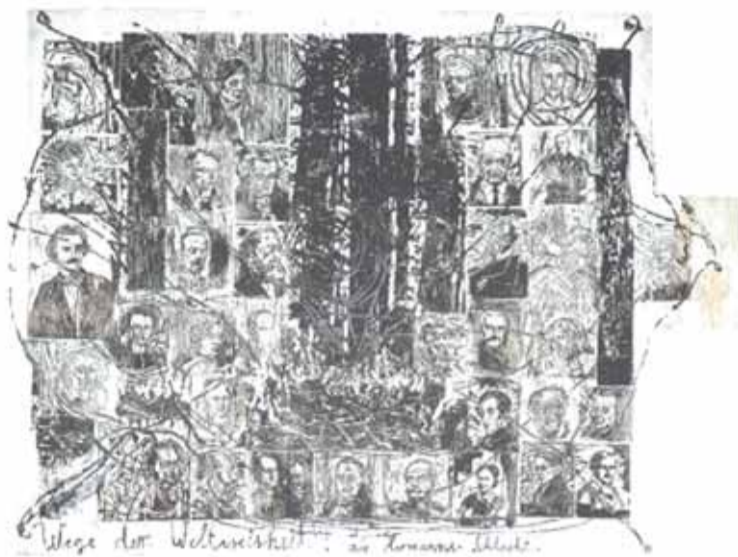
Essence – Eksistence
Anselm Kiefer
Artipelag, Värmdö
pågår till 8 januari 2023

Mitten av 2000-talet: Torsdagar var museidagar för mig i Berlin (fritt inträde). Först den monumentala Pergamonfrisen – socio-politiskt beskriven av Peter Weiss i hans lika monumentala trilogi *Motståndets estetik* (1975–1981) – på Pergamonmuseet på Museuminsel. Därefter modernare konst på Hamburger Bahnhof – Museum für Gegenwart (en gammal tågstation) där bland mycket annat åtta verk av Anselm Kiefer kunde skärskådas.

Minnena kommer åter när jag står inför Kiefers vindfällda eller bulldozeruppryckta träd med ockrafärgad sandjord (gul-röd-brun) i den förtvinade kronan, i den lätt räfflade barken och på golvet runtomkring. Det kunde nästan lika gärna ha varit ett kadaver efter en harpunerad val eller en fysiljerad älg. Den bär på ett budskap. Kollaps. Åtminstone för mig, då jag för första gången såg den ett par år före COP15 i Köpenhamn och då det fortfarande fanns hopp om att undvika den värsta ekologiska kollapsen som vi bevitnar i dag.

Palmsonntag (2006) var ett av de åtta konstverken på Hamburger Bahnhof och syftar egentligen på den sista söndagen i fastan – hur många kristna fastar numera? – som inleder stilla veckan och firas till minne av Jesu intåg i Jerusalem. Kiefer har djupa katolska rötter fast är inte främmande för utan tvärtom inspirerad av judendomen och dess mystik. Men palmen är ett subtropiskt träd; det växer inte i Berlin, inte heller på Värmdö. Kiefer har en förmåga att placera det aparta i ett nytt sammanhang (vi återkommer till temat geografisk förflyttning) och få det att korrespondera. Att göra det skenbart ologiskt.

Konsthallen Artipelag i skärgården där Mälaren möter Östersjön strax utanför Stockholm firar tio år med en helutställning av Kiefers konst, en av efterkrigstidens mest betydande. Det är faktiskt den första i Sverige. Inte en dag för tidigt: Danska Louisiana hyste en för redan tolv år sedan. Ordet monumentalt dyker upp i medvetandet, igen och igen. Kiefers konst är lika

Anselm Kiefer, *Wege der Weltweisheit: die Hermannschlacht*, 1978/1991. Träsnitt på papper, 400x580 cm

monumental som Pergamonfrisen och Peter Weiss' estetik, och lika brutal. Den första beskriver Olympens gudar i strid med urtidens monster och den senare den blodiga kampen mot fascismen och nazismen.

Kiefers kamp har inte skett i direkt men väl indirekt konfrontation genom sin konst. Han föddes i Donaueschingen (sedermera Västtyskland) på internationella kvinnodagen vid krigsslutet 1945, "in i den tyska arvsynden", som vissa kallar det. Hans lekplats var ruiner och kratrar, vilket i allra högsta grad går igen i hans konst där skärvor, splitter, spillror, trasiga, vissna och spruckna ting är bärande element (ingen 25-örespsykologi, hoppas jag).

Och han har aldrig slutat rota i landets nazihistoria, genom sin konst, även under en tid då såväl Öst- som Västtyskland (samt USA och övriga EU) ville som suddas ut landets förflutna och gå vidare som om inget hemskt hade hänt. Det som fick "Baader-Meinhof-ligan" att ta till våldsamma metoder när de åsåg före detta bödler få straffrihet och höga poster inom statsapparaten och näringslivet. Och det som fick en tysk efterkrigsgeneration att bryta den utbredda tystnaden kring de begångna brotten och med de många som blundade för verkligheten.

1964 skrev Ingeborg Bachmann dikten "Böhmen liegt am Meer" (mer om den nedan); året efter gick Weiss' *Die Ermittlung* ("Rannsakningen", en titel som talar för sig själv, upp på 14 olika teaterscener i Tyskland. 1967 sköts Benno Ohnesorg ihjäl i Västberlin av tysk polis (eller stasi)

under en demonstration mot shahen av Irans statsbesök; samma natt bildade Gudrun Ensslin och Andreas Baader RAF (Röda armé-fraktionen). 1969 ställde Kiefer ut för första gången med bildserien *Besetzungen* ("Ockupationer") i vilken han besökte krigshärjade platser och heilade i sin fars Wehrmachtsuniform; året efter tog poeten Paul Celan, vars föräldrar dog i koncentrationsläger och själv sattes i arbetsläger, sitt eget liv.

Ja, det är tungt, det är tyskt, och det är typiskt Kiefer. Kiefers konst är såväl bildlig som bokstavlig blytung. Han arbetar gärna i just bly, och oftast i det större formatet. Målningarna täcker hela väggar och installationerna upptar hela rum. Det krävdes förstärkta väggar, tio långträdare och tio anställda från Kiefers stab för att få till stånd den här utställningen med verk (47 stycken, om jag räknat rätt) från konstsammlaren Hans Grothes stiftelse (som dock har ett publikt syfte). Därav det monumentala.

Fast han kan vara finstilt också. Som i *The Secret Life of Plants for Robert Fludd* (2001/02), en svit i 14 delar i vilken blyet är tunnare och föremålen mindre där de ska symbolisera korrespondensen mellan plantorna och stjärnorna, analogin mellan mikro- och makrokosmos, där stjärnor och rötter sprider sig över ett imaginärt himlavalv försett med stjärnbeteckningar och allt.

Eller som i triptyken tillika utställningstitel, *Essence – Eksistence* (2011), där Kiefer målat av Alperna – jo, hela bergskedjan – i ett försök att besvärja varat och

Anselm Kiefer, *Voyage au bout de la nuit*, 2002. Olja, emulsion, blandteknik och bly på duk, 385x560 cm

tiden (både verket och dess titel alluderar på Martin Heideggers "Sein und Zeit"). Det är samtidigt ett slag i klimatdebatten – om än omedvetet – då Kiefers målning blir ett dokument över snömånen på bergskedjan före den värsta temperaturhöjningen och påföljande is- och glaciärsmältning.

Det är ändå det storslagna som dominerar utställningen. Det första som möter besökaren, snett till höger, är den abnorma *Wege der Weltweisheit: Die Hermannschlacht* (1978/91, 400 x 580 cm) där Kiefer i 36 porträtt (får jag det till, blott en kvinna vad jag kan se) enligt sitt synsätt presenterar det bästa med Tyskland (Kant och von Kleist, Heidegger och Hölderlin, von Weber och Stefan George). Det är en bildens pendang till Heinrich von Kleists drama från 1808 som berättar hur germanerna anförda av Hermann (Arminius) besegrade de numerärt och materiellt överlägsna romarna i slaget vid Teutoburgerskogen år 9 efter vår tideräkning.

Och direkt till höger: *Böhmen liegt am Meer* (1995). Nej, Böhmen ligger inte vid havet utan Bachmanns dikt såväl som Kiefers oljemålning anspelar på de böhmarna som fördrevs till Östersjöskusten efter Nazitysklands införlivning av Sudetenland, som i sin tur var en del av den bedrägliga Münchenöverenskommelsen 1938, vilken liksom gav Hitlers stormaktsplaner carte blanche.

Kiefers tolkning av det böhmis-

ka landskapet (i dagens Tjeckien) är ett grått, vått, lerigt fält under en ominös sky som kan anas i fonden. Fast på sina platser springer vallmon upp och andas hopp. Med sin uppresta, karakteristiska och lite slarviga piktur har Kiefer skrivit titeln över horisonten. Dikten fortsätter: "Liegt Böhmen noch am Meer, glaub ich den Meeren wieder. / Und glaub ich noch ans Meer, so hoffe ich auf Land."

I konsthallens källare visas dokumentären *Anselm Kiefer in Barjac*. Den tyske regissören/kronikören Alexander Kluge (*Anita G, Tysk höst, Den blinde regissören*), som också tillhörde generationen som ville göra upp med föräldrarna, samtalar med konstnären om varat och tiden, minnet och landskapet, estetik och praktiken. I sydfranska Barjac har Kiefer bott sedan 1993. Han började i en nedlagd sidenfabrik men har eftersom köpt upp 40 hektar på vilka skogsbruk och solrosodling såväl som en utomhusateljé och därjämte open air-utställning ingår. Han reser torn för att snart välta dem, han gräver ut kryptor för att fylla igen dem, han som återskapar sin uppväxts sargade tid och landskap. Igen och igen.

Rikard Rehnbergh
Bachmannsdikten i Linda Östergårds tolkn.: "Ligger Böhmen ännu vid havet, tror jag på haven igen. Och tror jag ännu på havet, hoppas jag på land."

Böhmen liegt am Meer, 1995. Olja på duk, 280 x 560

Veckans citat

Det är inte helt lätt att hitta lyckan i oss själva, men det är omöjligt att hitta den någon annanstans.

Agnes Repplier (1855–1950)

Recept: Banandessert

I dessa klimatkrister är det inte så lätt att veta när en årstid övergår i en annan. Då är det bra att ha en mamma som är kunnig i biologi.

Jag ser hur några träd redan har gula blad och funderar på om det beror på torka eller om just dessa träd kanske tror att det är höst redan!? Jag får veta av mamma att hösten infaller när medeltemperaturen över en viss tid ligger på en viss nivå. Enligt SMHI så är den meteorologiska definitionen av höst att dygnsmedeltemperaturen ska vara sjunkande och lägre än 10,0 plusgrader men högre än 0,0°. Detta gäller för medelvärden över många år. För ett enskilt år används ett något annorlunda beräknings sätt. Då gäller att dygnsmedeltemperaturen ska vara lägre än 10,0°C fem dygn i följd för att kunna säga att hösten anlände det första av dessa dygn. Trädens gula blad beror alltså på torka. Men nu till veckans recept. En smarrig och enkel banandessert från viktväktarna.

Liza Ahnland

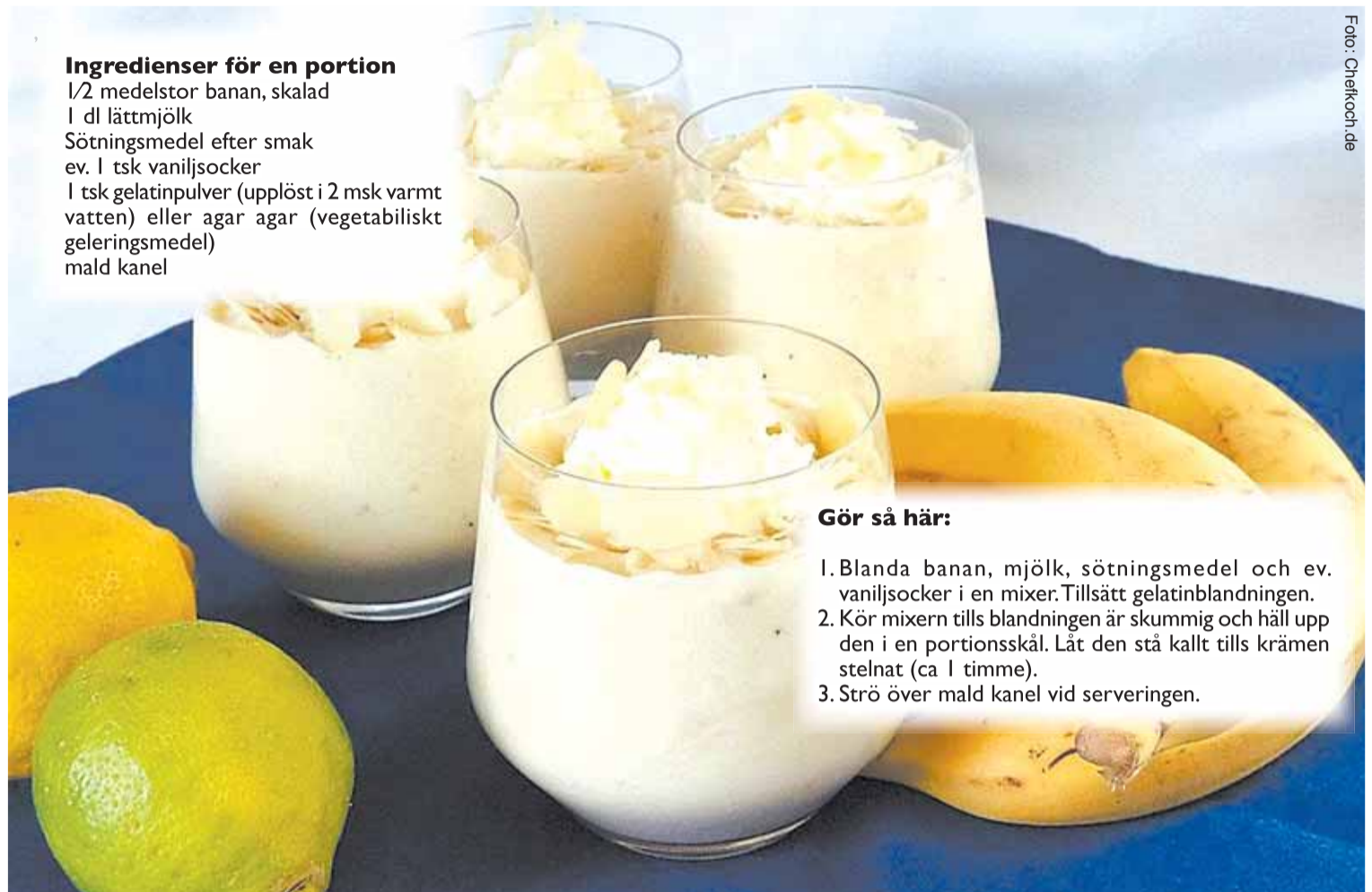

Foto: Chefkoch.de

Ingredienser för en portion

1/2 medelstor banan, skalad
1 dl lättmjölk
Söttningsmedel efter smak
ev. 1 tsk vaniljsocker
1 tsk gelatinpulver (upplöst i 2 msk varmt vatten) eller agar agar (vegetabiliskt gleringsmedel)
mald kanel

Gör så här:

1. Blanda banan, mjölk, söttningsmedel och ev. vaniljsocker i en mixer. Tillsätt gelatinblandningen.
2. Kör mixern tills blandningen är skummig och håll upp den i en portionsskål. Låt den stå kallt tills krämen stelnat (ca 1 timme).
3. Strö över mald kanel vid serveringen.

Prideparad och final med discolegender

Prideparaden förra helgen avgick från Stadshuset i Stockholms city. Omkring 50 000 människor samlades för att dansa och paradera till hög musik med höjda regnbågsflaggor mot Östermalms IP och Pride Park.

Fredrik Saweståhl, ordförande i organisationen Stockholm Pride, var mer än nöjd.

– Det har varit en fantastisk dag med jättemånga människor, fint väder och regnbågens alla färger. Det har varit en extremt skön stämning, sade han till TT.

Årets Eurovisionvinnare från Ukraina, Kalush Orchestra, intog på avslutningskvällen festscenen på Pride Park vid Östermalms IP och inledde det hela. Mot slutet spelade discolegendarerna Kool & the Gang, som med hitlåten *Lady's night* fick hela folkviolet att börja röra sig i discotakt.

Sista festivaldagen i Oslos Pridevecka som hölls i juni ställdes in eftersom polisen avrådde från att hålla Prideparaden. Detta eftersom terrorhotet bedömdes ha ökat i samband med att två personer skjöts till döds och 21 skadades vid en gaybar i Oslo. Detta utreds nu som ett miss-tänkt hatbrott.

Text & foto:
Anna Henriksson

ANNONS

BESÖK

SVERIGES LEKANDE OCH LÄRANDE MUSEUM

Leksaksmuseet i Fisksätra

Startades 1980 genom donationer från några storsamlare och låg ursprungligen vid Mariatorget i Stockholm. Sedan 2018 finns museet i Fisksätra i Nacka kommun. Samlokaliserat med kommunens museum HAMN och med tillgång till den prisbelönta restaurangen "Saltsjö-Pir" med en grandios utsikt över vattnet och billiga barnportioner.

Handikappanpassat - allt i ett plan.
Bra parkeringar och närhet till järnvägsstationen, som genom Saltsjöbanan erbjuder en upplevelse att få färdas längs Stockholm äldsta vattenfärd.

MÅLSÄTTNINGAR:

Att genom leksakernas ordlösa pedagogik utveckla alla barns skapande fantasi och motoriska förmåga. (Även icke svensktalande).

Utgöra en intressant plats för samlare av äldre leksaker.

Bli en träffpunkt för barns samvaro och bli en trygghetsskapande faktor i närområdet.

TIPS:

Besök den pågående temautställningen av Meccano, där barn själva kan prova på att bli morgondagens ingenjörer.

Under ledning av Järnvägssällskapets personal på fredagar själva få köra "Sveriges största modelljärnväg i skala N (1:160) och finna nya kompisar, som samtidigt kör sina egna tågsätt. Lär barnen att förstå järnvägarnas möjligheter för våra transporter.

Planera in lärares studiedagar till museilokalerna för upptäckande av de pedagogiska möjligheterna.

KONTAKT OCH INFO:

Leksaksmuseets hemsida www.leksaksmuseet.se
Ring museets reception under öppettiderna tors, fre, lör, sön
KI 11-16 på tel 08-641 61 00.

20 kronor litern kostar optimalt ekologisk mjölk

Claes Möre

I MM nr 27 2022 skrev jag: ”Om tillräckligt många är beredda att betala 20 till 30 kronor per liter för optimalt ekologisk

mjölk så kanske fjällkorna har en framtid som husdjur.” (etologi = läran om djurens beteenden).

Två veckor senare åker jag ut i verkligheten och får tag på optimalt ekologisk mjölk, Or-

samjölk. Den kostar 20 kr/liter och produceras i byn Hansjö utanför Orsa, norr om Siljan. (ekologi = läran om våra ekosystem). Det kan jämföras med liknande mjölk från Arla som samtidigt kostar cirka 18 kr/liter på Coop. Vad är då skillnaden? ”Den geografiska skalan” skulle ekologiprofessor E. van der Maarel ha svarat.

Jag ringer upp en av Hansjömejeriets två delägare Björn Daniels och frågar om de har tänkt på att ta sina kor till fåbodarna i närheten. Svar:

– Nej, vi äger inga fåbodar.

Att jag ställde frågan beror på att det finns många djurlösa fåbodar på vandringsavstånd från Hansjö. Mest känd är Fryksås.

Kvar står att Hansjömejeriet producerar cirka 200 liter optimalt ekologisk flaskmjölk per dag. Med optimalt ekologisk menar jag att kornas föda inte

bara är ekologiskt producerad utan att den också är lokalt producerad utan mångmilaresor för mjölken, kraftfodret och en del andra insatsvaror. Att kraftfodret är producerat i Hansjö och inte i Amazonas bör särskilt framhållas. Att mjölkflaskan av PET inte är returflaska är något bröderna Daniels försöker åtgärda. Men Arla-mjölken åker till Linköping.

Är då inte priset, 20 kr/liter, avskräckande? Nej, inte om man jämför livsmedelspriserna generellt. 1950 lade man ner dubbelt så stor del av lönen på mat än man gör i dag (SCB och DN 10/7 2022). Men eftersom lönen ökat från cirka 70 000 kr/år till cirka 240 000 kr/år i dagens penningvärde betyder det att vi i genomsnitt lade ut 20 600 kr på mat 1950 mot 34 000 kr i dag (enl. SCB), det vill säga vi lägger ut mer på mat i

dag i alla fall. Alltså har du bättre råd att köpa ekologisk mat i dag än 1950 om du håller dig till samma födoämnen och samma mängder som 1950.

Riktigt så enkelt är det dock inte. Till exempel åt man sällan kyckling 1950 utan kokhöns. Köttfiléer förekom mest på stora fester. Tropiska grönsaker kunde man bara drömma om, men ekologisk grönkål och lök kunde man frossa i, och så vidare. Insjöfisker har försvunnit från marknaden eller blivit mycket dyrare, till exempel abborren. Observera att en del svenska födoämnen är mer radioaktiva i dag på grund av Tjernobyli-86, dock inte i Hansjö.

Hansjös kor får inte fritt löpa ut till fåbodarna, men de får gå ute i minst tio hektar hagar samt gå lösa i ladugården. Detta ger djuren stor frihet till beteende, kanske ej optimal. ■

I tron på evig tillväxt

**Pontus Björkman
Stockholm**

Vi föds i en tid som tror på evig tillväxt.

Men så kommer tecknen.

Sinande brunnar. Märkvärdiga temperaturrekord. Torka som dödar och förstör skördar. Bibliska översvämningar. Smältande glaciärer. Regnskogar som torkar ut. Havsströmmar som bromsar in.

Och så kommer den nya sortens tillväxtsiffror.

26 000 invånare flyr 2018 från staden Paradise i Kalifornien när bränderna slukar deras hem, sjukhus och skolor. Tre miljarder djur dör under den australienska brandsäsongen

2019–2020. Motsvarande två Portugal brinner upp i Sibirien 2021. I Europa dör tusentals människor under den våg av extrem hetta som i år sveper fram över kontinenten.

Och medan vi tror på evig tillväxt så flyr nu fler människor i världen på grund av extremväder än krig och konflikter. Så ökar antalet hungrande människor till 828 miljoner. Så dör allt fler arter ut.

Och medan vi tror på evig tillväxt börjar ett litet yrvaket uppvaknande att ske. En vilja att hysa omsorg om den vackra planet vi delar med andra arter?

Den 11 september röstar jag för naturen och ett stabilt klimat. ■

Tidningsspredning?

Gertrud Westerfors

Jag förstår behovet av långa prenumerationer för tidningens framtid, men saknar också möjligheten att sprida tidningen

till fler. Vilket ju också behövs. Vore fint med möjligheten, om möjligt, med kortare gåvoprenumerationer till vänner – saknar den möjligheten ... ■

Hej Gertrud!

Det finns precis en sådan rabatterad gåvoprenumeration du efterfrågar, för endast 70 kronor kan man få 10 nummer. Mejla bara in namn, adress och telefon till den som ska ha prenumerationen, samt ditt eget namn som gåvogivare, (om inte prenumeranten betalar själv). Då kan vi lägga

in prenumerationen och skicka fakturan. För övriga rabatterade och orabatterade prenumerationer se sid. 15 i tidningen.

Upplagan är på väg svagt uppåt. Varmt tack till alla nya prenumeranter och gåvogivare!

Vänlig hälsning,
redaktionen

Eje Herlitz ur tiden

Miljökämpen Eje Herlitz, Stockholm, har avlidit efter en tids sjukdom. Han blev 82 år. Han var huvudsakligen aktiv i Stockholm men bodde en tid i Göteborg.

Hans stora fråga var stadsmiljön och att biltrafiken måste avstå utrymme till kollektivtrafiken.

Han var ett av de fem namn som skickades till Patent- och registreringsverket i mars 1973. Generalmajor Gunnar av Klintberg var ansvarig för skyddet av partibeteckning av Miljöpartiet.

Knapptryckarna kartlägger demokrati och miljö

**Krister Lilja
Sala**

Snart är det val igen. Men det är inte bara fyraprocentsspärren och de massmediala spärrarna som sätter hinder i vägen för nyttillkomna partier att komma in i riksdagen. De nya partier som låtit trycka upp egna valsedlar har det inte så lätt i alla kommuner med att få ut valsedlarna till val- och röstningslokalerna.

Det är ett märkligt system vi har, att varje valnämnd i varje enskild kommun själv fattar beslut om huruvida valsedlarna från nya partier ska distribueras eller inte, genom den logistik som redan finns uppbyggd för

valsedelsdistribution för övriga partier. Borde det inte vara lika över hela landet?

Hur tänker man inom de kommuner som nekar att distribuera valsedlar från nya partier, vilket innebär att varje nytt parti måste åka runt med egen bil till samtliga vallokaler i kommunen på valdagsmorgonen för att få ut sina valsedlar? Hur miljövänligt är det att fara runt med minst lika många bilar som det finns nya partier inom en kommun? Skulle vi inte minska på bilåkandet för att reducera koldioxidutsläppen eller gäller inte det längre? Så varför inte använda den logistik som redan finns?

Att nya partier kan få ut sina valsedlar till vallokalerna lika lätt som etablerade partier är också en demokratifråga. Kan det vara demokratin som valnämnderna i många kommuner är rädda för? Att folket lättare ska få möjlighet att rösta på nya partier?

Knapptryckarna genomför just nu en kartläggning över huruvida Sveriges alla kommuner är villiga att distribuera valsedlar för nya partier eller inte. En lista sammanställs på hemsidan där alla kan se vilka kommuner som värnar om både demokratin och miljön och därmed grönlistas, medan övriga kommuner rödlistas. ■

Knapptryckarna har inte haft det lätt att dela ut valsedlar i alla kommuners röstlokaler.

Foto: Dajlan Krstanovic (is.gd/WMA1Q) / CC BY (is.gd/2eAE62)

debatt@miljomagasinet.se

Välkommen med ditt inlägg samt eventuell kompletterande bild till vår debattsida. Du väljer ämnet. Allt material kan tyvärr inte beredas plats.

Vi förbehåller oss rätten att välja bland insända inlägg

samt att korta ner och redigera vid behov. Skicka materialet till debatt@miljomagasinet.se (skriv gärna texten direkt i e-postbrevet) eller till vår postadress.

Längden bör inte överskrida cirka 3 000 tecken eller en

halv A4-sida. Endast inlägg med namn, ort och/eller e-postadress kommer att publiceras. Meddela oss om du inte vill att vi anger din e-postadress.

NÄTVERK

Sittstrejk för klimatet

#FridaysForFuture

Varje fredag utanför stadshus/kommunhus eller Stora torget. För tider klicka på ort i kartan nedan över pågående och planerade manifestationer i världen: <https://www.fridaysforfuture.org/events/map>
 Kontakt: Janine O'Keefe, Stockholm janineoke@gmail.com 070-401 78 39.

Naturens rättigheter

<https://naturensrattigheter.se/>

Nätverket Naturens rättigheter i Sverige arbetar för ett skifte i relationen mellan människa och natur genom det juridiska systemet. Naturens rättigheter handlar om att balansera mänskliga behov med behoven för andra arter och för livet som helhet.

Detta innebär ett avgörande skifte i tänkandet och en nydaning av det juridiska systemet. Jordens ekosystem och livsformer ses som subjekt med inneboende rättigheter att existera. Ett sådant skifte innebär nya spelregler och är ett av de viktigaste stegen i människans framtid. Begreppet vilar på förståelsen att livet på Jorden hänger samman i ömsesidiga beroenden.

Naturens rättigheter samarbetar med Global Alliance for the Rights of Nature, Center for Democratic and Environmental Rights, Rights of Mother Earth, Community Environmental Legal Defense Fund, Earth Law Center, End Ecocide on Earth, Stop Ecocide, Australian Earth Law Alliance, Environmental Law and

Lördag 13 augusti
 Stockholm, Medborgarplatsen kl. 12.00–13.00. **Lördagar för klimatet.** Startar igen efter sommaruppehåll.
 Arrangörer: Klimataktion Stockholm och Saturdaysforfuture.

Söndag 14 augusti
 Stjärnsund, Matsesgården Stigsbo, kl. 19.00–21.00. **Magisk dans i sensommarträdgård med sjön Grycken som fond.** Korda Art in Motions föreställning i koreografi med Linda Forsman speciellt skapad för Matsesgårdens trädgård och Lou T Lundqvists scenografi. Biljetter: Vuxen 275 kr, Pensionär 225 kr. Barn upp till 6 år gratis. info@korda.org.

Fredag 19 augusti
 Malmö. **Climate Live.** Unga klimataktivisterna tar över festivalscener inför valet 2022. Climate Live Sweden är sprunget ur den globala Fridays For Future-rörelsen. Under sensommaren samlar lokala Fridays For Future-grupper artister, klimatforskare och aktivister på flera festivalscener

i Malmö, Göteborg och Linköping. Målet med initiativet är att förena och mobilisera människor i kampen för klimaträttsliga inför höstens politiska val med musiken som verktyg.

Lördag 20 augusti

Värmdö, Gustavsbergs Hamn, kl. 11:00–15:00. **Loppmarknad.** Arrangör: Jetson.

Stockholm, Vitabergrsparken, kl. 19.00. **Än susar skogen – park-teater med Emil Jensen.** Miljöengagemanget har gått som en grön träd genom Emils liv som både artist och aktivist, nu tar han detta ytterligare ett steg. Hans nya föreställning handlar om livet på planeten som en hyllning till den biologiska mångfalden, till alla som inte har någon röst, till alla som ännu inte fötts, för fred på och med jorden. Fri entré

Lördag 20 augusti–21.8
 Stockholm, kl 9:30–16 på lördag och 9–14 på söndag. **Fältbiologernas Riksstyrelsemöte.** När styrelseledamöterna tvingas välja, vilka

frågor brinner de extra för att lägga sina kvällar på att skriva propositioner om? Allt detta och mer därtill kommer du få veta på vårt sjunde ordinarie riksstyrelsemöte. Anmälan till ordforande@faltbiologerna.se senast tisdag 16 augusti. Arrangör: Fältbiologerna

Måndag 22 augusti–23 maj
 Ölands folkhögskola. **Aktion för hållbar utveckling.** En ettårig profilkurs som ger dig redskap att omsätta ditt engagemang för samhällsfrågor och hållbarhet i praktisk handling. Du kanske vill starta en organisation eller kampanj för att kunna driva en viss fråga eller vill lära dig om hur du odlar ekologiskt, blir mer självförsörjande och bygger miljösamt. Du har också tillgång till skolans verkstäder och lokaler. Kurstid: 22 aug 2022–26 maj 2023. Kostnader: Boende och mat på skolan: 3 300–4 400 kr/4 v, då ingår mat med 2 300 kr. Om du inte ska bo på skolan betalar du för lunch mån-fre, 1 150 kr/4 v. Egna läromedel och ca 1 500 kr/läsår. Gemensamma läromedel och material 300 kr/4 v. Studieresor 1 500–2 500 kr.

Kontakt: Maria Lindmark, telefon: 070 855 42 46, e-post: maria.lindmark@olandsfolkhogskola.se

Tisdag 23 augusti
 ABF Stockholm, Sveavägen 41, Katasalen pl 1, kl. 18–20. **Dags för verkstad i klimatpolitiken.** Klimatriksdagen har tagit fram en nationell koldioxidbudget för Sveriges fossila och biologiska utsläpp, som bygger på ökad biologisk kollagring. Seminariet vill visa hur en övergång kan ske genom de åtgärder som vi föreslår inom bland annat jordbruk, skogsbruk, transporter, industri och energi. Djupdykningar sker under de påföljande seminarierna vad gäller skogen, jordbruket och transporterna. Anmälan (obligatoriskt): <https://form.typeform.com/to/Vjelf3iP>. Arrangör: ABF Stockholm.

Öppna tv-kanaler

- Riksförbundet Öppna Kanalen: www.oppnakanalen.se
- Stockholm: www.oppnakanalenstockholm.se
- Göteborg: www.oppnakanalengoteborg.se
- Sundskanalen: www.sundskanalen.se
- Jönköping: www.jonkopingtv.se
- Malmö: www.malmomedialkanal.se
- Närke: www.facebook.com/Öppna-Kanalen-Närke-113382662070953
- Skellefteå: www.tvskelleftea.se
- Skövde: www.oppnakanalenskovde.se
- Södertälje: www.sltv.se
- Uddevalla: tvu.se
- Västerås: www.okvasteras.se/wordpress/
- Växjö: okv.se
- Uppsala: www.tv-upsala.se
- Tvåstad: www.facebook.com/groups/271838422586

Öppna Kanalen i Stockholm är en ideell föreningskanal. Du hittar den genom att klicka dig fram med fjärrkontrollen. Om du har digitalbox är det kanalplats 450 hos Com Hem, 500 hos Telia, 20 hos Sappa, 299 hos Bredbandsbolaget och Canal Digital. Detaljerad tablåinformation finns på www.oppnakanalenstockholm.se/. Där kan programmen ses på internet samtidigt som de sänds.

Fredag 12 aug
 06.30 Democracy Now! Repr.
 07.30 Swebb TV.
 08.00 Democracy Now! Repr.
 09.00 Publicistklubben.
 10.30 Extraprogram.
 11.00 CoolTV.
 12.00 Democracy Now! Repr.
 13.00 Matinéfilm.
 14.45 Extraprogram.
 15.30 Adventk.
 16.00 Christ Emb

Ch.
 16.30 Pingstkyrkans Världsm.
 17.00 Nytt Liv.
 17.30 Kortfilm.
 17.40 Tekniska Museet. Skol-TV.
 18.00 Lutherska Bekännelsekyrkan.
 18.30 Extraprogram.
 19.00 Stockholms TV.
 20.00 Extraprogram.
 20.30 Pilgrim TV.
 21.00 Församl Arken.
 21.30 Jerusalem Studio.
 22.00 TV Continente.
 23.00–24.00 Democracy Now!

Lördag 13 aug
 06.30 Democracy Now! Repr.
 07.30 Swebb TV.
 08.00 Democracy Now! Repris.
 09.00 Publicistklubben.
 10.00 AMI.
 10.30 Christ Emb Ch.
 11.00 Full Gospel.
 11.30 Extrapogr.
 12.00 Democracy

Now! Repr.
 13.00 Dokumentär.
 16.00 Uusi Elämä.
 16.30 Extraprogram.
 17.50 Dokumentär.
 18.30 Kebron Int M.
 19.00 Dokumentär.
 21.00 Israelmagasinet.
 21.30 Hoppets Väg.
 22.00 Dokumentär.
 23.00–24.00 Jerusalem Ch.

Söndag 14 aug
 07.30 Swebb TV.
 08.00 Barnprogram.
 08.30 Dokumentär.
 09.00 Hoppets Väg.
 09.30 Clara Kyrka.
 10.00 Pilgrim TV.
 10.30 AMI.
 11.00 Pingstkyrkans Världsm.
 12.00 Jerusalem Ch.
 13.00 Manmin Ch.
 14.00 Dokumentär.
 14.30 Film.
 16.00 Dokumentär.
 16.30 Kebron International Ministry.
 17.00 Dokumentär.
 18.45 Kortfilm.
 19.00 Föreningen Godhet.
 19.30 Himlen TV7.
 20.00 TV City Pre-

sens. Dokumentär.
 20.30 CymbalTV.Ny Glädje!
 21.30 Israelmagasinet.
 22.00 Film.
 00.15 Dokumentär.

Måndag 15 aug
 07.30 Swebb TV.
 08.00 Extraprogram.
 09.00 Dokumentär.
 14.00 Film.
 16.05 Publicistklubben.
 16.30 Uusi Elämä.
 17.00 CoolTV.
 17.30 Kortfilm.
 17.40 Tekniska Museet: Skol-TV.
 18.00 Extraprogram.
 19.00 Dokumentär.
 20.00 Extraprogram.
 20.30 Nadia.
 20.55 Dokumentär.
 21.30 Östberga TV.
 22.00 Film.
 23.00–24.00 Democracy Now!

Tisdag 16 aug
 06.30 Democracy Now! Repr.
 07.30 Swebb TV.
 08.00 Democracy Now! Repr.
 09.00 Film.

10.00 Dokumentär.
 12.00 Democracy Now!
 13.30 Extraprogram.
 14.00 Östberga TV.
 14.30 TV Continente.
 15.30 Dokumentär.
 16.30 Adventkyrkan.
 17.00 Extraprogram.
 17.30 Dokumentär.
 17.40 Tekniska Museet: Skol-TV.
 18.00 Nytt Liv.
 18.30 Extraprogram.
 19.00 Dokumentär.
 19.30 Clara Kyrka.
 20.00 Extraprogram.
 20.30 Lutherska Bekännelsek.
 21.00 Föreningen Godhet.
 21.30 Jerusalem Studio.
 22.00 Dokumentär.
 22.30 Extraprogram.
 23.00–24.00 Democracy Now!

Onsdag 17 aug
 06.00 Democracy Now! Repr.
 07.00 Clara Kyrka.
 07.30 Swebb TV.
 08.00 Democracy Now!
 09.00 Dokumentär.

10.05 Extraprogram.
 12.00 Democracy Now! Repr.
 13.00 Dokumentär.
 15.25 Extraprogram.
 17.00 Nytt Liv.
 17.30 Extraprogram.
 17.40 Tekniska Museet: Skol-TV.
 18.00 Cymbal TV.
 19.00 Stockholms TV.
 20.30 Himlen TV7.
 21.00 Adventkyrkan.
 21.30 Dokumentär.
 22.30 Jerusalem Studio.
 23.00–24.00 Democracy Now!

Torsdag 18 aug
 06.30 Democracy Now! Repr.
 07.30 Swebb TV.

08.00 Democracy Now! Repr.
 09.00 Dokumentär.
 10.45 Extraprogram.
 12.00 Democracy Now! Repr.
 13.00 Publicistklubben.
 16.10 Dokumentär.
 16.30 Extraprogram.
 17.30 Dokumentär.
 17.40 Tekniska Museet: Skol-TV.
 18.00 Dokumentär.
 19.00 Nytt Liv.
 19.30 Dokumentär.
 20.00 Extraprogram.
 21.00 Banor TV.
 21.35 Dokumentär.
 22.30 CoolTV.
 23.00–24.00 Democracy Now!

Nu kan du betala din prenumeration med Swish. Nummer 123 462 9143. Ange även OCR-nummer.

Prenumerera på Miljömagasinet – en unik oberoende tidning som värnar det fria ordet
 Ring 08-640 82 80 eller skicka e-post till prenumeration@miljomagasinet.se

Miljömagasinet betalar portot

2022 nr 32

JAG ÄR REDAN PRENUMERANT

JAG VILL BLI PRENUMERANT (tygkasse erhålles)

Mitt namn .....

Prenumerationsnr .....

Adress .....

Postnr och Ort .....

E-post .....

Telefon .....

Skicka provnummer till

Namn .....

Adress .....

Postnr och Ort .....

Namn .....

Adress .....

Postnr och Ort .....

Namn .....

Adress .....

Postnr och Ort .....

Namn .....

Adress .....

Postnr och Ort .....

Jag vill ge bort gåvoprenumerationer, max 5

Namn .....

Adress .....

Postnr och Ort .....

Namn .....

Adress .....

Postnr och Ort .....

Namn .....

Adress .....

Postnr och Ort .....

Namn .....

Adress .....

Postnr och Ort .....

E-TIDNING:

- 440 kr/år (rabatt 350 kr)
- 300 kr/halvår (rabatt 180 kr)
- 110 kr/kvartal (rabatt 90 kr)
- 70 kr/provpren. 10 ex.

PAPPERSTIDNING:

- 850 kr/två år (rabatt 745 kr)
- 600 kr/år (rabatt 480 kr)
- 355 kr/halvår (rabatt 240 kr)
- 175 kr/kvartal (rabatt 115 kr)
- 70 kr/provpren. 10 ex.

Namn .....

Adress .....

Postnr och Ort .....

Jag ger ett bidrag på ..... kr

Jag betalar in totalt

..... kr till pg 24 27-3

Örten *Digitalis* kan bota hjärtsvikt och förmaksflimmer men är också mycket giftig.

I Miljömagasinetens trädgård

Livsfarlig skönhet räddar hjärtat

Här på Miljömagasinet har vi en ljuvlig innegård, med prunkande rabatter. För några veckor sedan stod gården i sin allra vackraste blomning. I blickfånget stod en växt som både växer vilt i Europa och som är populär som trädgårdsväxt.

”I en modern, vild och romantisk naturträdgård kan *Digitalis purpurea* inte saknas.” Så trädfärfande beskriver en blomsterförsäljare vår stjärna denna vecka: Fingerborgsblomman. MM:s fotograf passade på att fånga dess olikfärgade blommor (purpur-röda, vita, rosa, och aprikosa, eller sällsynt gula som på Åland) på bild, så att våra läsare också kan njuta av fågringen.

Precis som många oansenliga eller vackra växter och fritt växande ogräs så har denna växt läkande egenskaper som är okända för de flesta (faktiskt är det så att uppemot hälften av alla läkemedel har sitt ursprung ur växtriket).

I våra tidigare texter om läkeväxter har vi uppmuntrat till egenvård och att använda växterna, men i fallet med Fingerborgsblomman vill vi avråda från detta. Växten är nämligen mycket giftig. Blott två-tre blad kan vara en dödlig dos för en vuxen människa. Koncentra-

tionen av de giftiga men verksamma ämnena i växten varierar också.

Första året *Digitalis* blommar (den är flerårig, eller tvåårig), och om den växer snabbt är de farliga ämnena i växten särskilt höga. Förgiftning sker dock inte genom hudupptag och det ska inte heller vara farligt att plocka blomman och stoppa fingrarna i munnen efteråt. Däremot har barn blivit förgiftade då de stoppat blomman i munnen.

Man måste alltså vara en särskilt klok gumma för att kunna hantera *Digitalis*, och sådana är det numera lite ont om. Faktum är att till och med den moderna läkekonsten kan misslyckas med dosering. Medicinen Digoxin, vars verksamma ämne kommer från *Digitalis* (fingerborgsblommans latinska namn), kan interagera med andra mediciner och orsaka förgiftning, varnar Läkartidningen sina läsare. Särskilt äldre och kvinnor löper risk att bli förgiftade av en alltför för

”Här på Miljömagasinet har vi en ljuvlig innegård.”

hög Digoxinhalt. Intervallerna där växten botar: Allvarliga åkommor som hjärtsvikt och förmaksflimmer, i stället för att ställa till livsfarliga problem för hjärtat är smalt. Det verksamma ämnet samverkar med ett enzym i kroppen vars halt också varierar.

Kvinnor har högre dödlighet vid användning av *Digitalis*-medicinen och det har spekulerats om den interagerar med kvinnligt könshormon på något vis. Det är dock svårt att forska på området då dödligheten bland patienter där *Digitalis* sätts in redan är högre på grund av allvarigare tillstånd.

Även vilda djur och alla husdjur kan drabbas av *Digitalis*-

förgiftning vid förtäring av små mängder och dö av cirkulations- och andningsförlamning. Djur som äter av den kan även efter förgiftning drabbas av begär efter växten. Om någon förtärt växten ska man ringa giftcentralen och ge medicinskt kol.

Blomman användes mot hjärtsvikt och förmaksflimmer redan på medeltiden, tror man. Under 1600 och 1700-talet verkar den ha varit mer bortglömd. 1775 beskrev den engelske läkaren William Withering hur han såg en klok gumma med framgång behandla fall med vattusot (en åkomma som kan bero på hjärtsvikt) med dekokt av fingerborgsblomblad. Därefter började han själv behandla patienter med vattusot med växten och skrev även en bok om detta, vilken blev en bestseller.

På 1800-talet så utvann man

för första gången kemiska extrakt ur växten, som sedan dess legat till grund för flera hjärtmediciner.

En ovanlig biverkning som växten kan orsaka är xanthopsi, vilket betyder att man ser i gulskala. Detta kan leda till trafikolyckor. Vid biverkan kan även ljuspunkter i synfältet skapa glador. Det har spekulerats att dessa synhallucinationer kan ha haft inverkan på konsten under Van Goghs gula period.

Under förmodern tid användes växten som medicin mot en mängd ytterligare åkommor, bland annat melankoli, och epilepsi, samt för sårvård. Endast funktionen mot hjärtproblem är dokumenterad.

Text & foto:
Sofie Björck

Fingerborgsblomma. Fingerborgsört (efter blommorna som ser ut som en fingerborg).

Latinskt namn: *Digitalis* (från latinets *digitis*: finger).

Antal sorter: 25 arter i Europa och Asien. Odlas även i trädgård i USA.

Växtplats: Sol till halvskugga. Kan odlas i alla trädgårdsjordar, men trivs bäst i mullrik och kalkhaltig jord. Odling avrådes om det finns barn på grund av giftighet.

Spridning: Själsår via frön.